

Kocsis Tamás: A Földi Paradicsom prófétái, avagy mérlegen bizniszkereszténység ideológiája*

Témák: kereszténység, pünkösdista, karizmatikus, katolikus, protestáns, reformáció, teológia, gazdaság, materializmus, hedonizmus, liberalizmus, libertarianizmus, okkultizmus, környezet

Francis *Fukuyama* – a történelem végét a liberális demokráciák kiteljesedésével meghirdető egyesült államokbeli filozófus – nagy ívű tanulmányában a világ kultúráit gazdasági teljesítményük alapján hasonlította össze. Szerinte az emberek virágzó gazdaság megteremtésére irányuló vágya tértől és időtől független, s az ebben elért siker vagy kudarc a nép boldogságára is jelentős mértékben kihat (Fukuyama [1997], 493. old.). Ebben az összefüggésben a „protestantizmus” és a szektásság kereszténységen belüli térnyerése igen kedvező színben tűnik fel, s számos új fejlemény Max *Weber* XX. század eleji híres hipotézisét látszik igazolni, miszerint a puritán (protestáns) munkaerkölcs reformáció utáni terjedése – a tőkefelhalmozáson keresztül – kedvezően hat(ott) a kapitalizmus fejlődésére.

A XX. század végén Latin-Amerika még hagyományosan katolikus régió, de az utóbbi hatvan-nyolcvan évben gyorsan terjedt az Észak-Amerikából származó „pünkösdista protestantizmus”. Számos szerző szerint ennek köszönhető, hogy a régió gazdasága „fellendülésnek” indult. A változás sokrétű: a higiénia, a megtakarítások, az iskolázottság és az egy főre eső jövedelem egyaránt növekszik (Fukuyama [1997], 70–71. old.). Ebben az összefüggésben feltétlenül meg kell vizsgálni, hogy a hagyományos gazdasági mutatók javulása (ami nem feltétlenül jelent jóléti javulást) mennyiben köszönhető a *pünkösdista-karizmatikus jellegű* kereszténység terjedésének, és hogy ez utóbbi fajta kereszténység csakugyan azonosítható-e a Weber által bemutatott klasszikus protestantizmussal. Miként lehetséges az, hogy az elsősorban lelki-szellemi értékeket, e világi önmegtartóztatást hirdető kereszténység elősegíti az *öncélú* gazdasági növekedést?

A pünkösdista-karizmatikus irányzat hazai térnyerése (elsősorban a *Hit Gyülekezete* jóvoltából) szintén szokatlan jelenségeket mutat, legalábbis a kereszténységet „tradicionális” módon értelmezők szempontjából. A magyarság keresztény gyökerei iránt amúgy nem túlzottan nagy tiszteletet mutató sajtóorgánumok (Népszava, Magyar Narancs stb.) kifejezetten barátságosan viseltetnek ezen új jelenséggel kapcsolatban, s az újfajta kereszténység elkötelezett híveinek és támogatóinak száma – a társadalmat nagymértékben uraló gazdaságközpontú szemlélet ellenére – folyamatosan növekszik. Politikai szinten a legszorosabb együttműködés – noha formailag egymástól teljesen független szervezetekről van szó – épp azzal a szélsőséges tömörüléssel alakult ki, amelynek politizálását a legnagyobb mértékben a keresztény világnézettel számos ponton határozottan szembenálló *ateista liberalizmus* (libertarianizmus) határozza meg¹ (Kocsis [1998]). Számos fontos társadalmi kérdésben teljes nézetazonosság jellemzi e két szervezet törekvéseit, ilyen például a *keresztény hagyományok* elutasításában, az

* A szerző köszönetet mond az Altern-csoport tagjainak, prof. Kindler Józsefnek, Baranyi Árpádnak és Dabóczi Kálmánnak a tanulmányhoz fűzött észrevételeikért.

¹ A *Hack* Péterben „hites veszélyt” sejtő SZDSZ-es politikusokat *Németh* Sándor, a Hit Gyülekezete vezető lelkésze, ekként nyugtatja: „A párt vezetői tudják, hogy sohasem nyújtottuk be a számlát a választásokon nyújtott segítségünkért.” (Németh [1997c])

ateizmus terjedését közvetetten elősegítő állami „semlegesség” előmozdításában és az egyházak finanszírozásában (egyszázalékos törvény) elfoglalt közös álláspont. Az egyház-finanszírozási törekvéseket a gyakorlat visszaigazolja: 1997-ben – midőn először vált lehetővé az adózó polgárok számára, hogy adójuk egy százalékát valamely párthoz nem kötődő civil szervezet (beleértve az egyházakat is) javára utalják át – a Hit Gyülekezete az összes egyházak számára átutalt összeg közel felét kapta², mintegy 9,15 millió forintot (Bossányi [1998]; Németh [1997b], A/2. perc³). Az irányzat tevékenységét gyorsan szaporodó építkezések, virágzó vállalkozások kísérik. Mindezek napjaink modern társadalmában a kereszténység egyfajta áttörésére utalnak, feltéve, hogy azt pünkösdista-karizmatikus módon értelmezzük, hiszen számos korábban ellenséges erő – legyen az politikai vagy piaci – immár támogatóként jelenik meg. Halleluja! – mondhatnánk az újra igen népszerűvé vált keresztény felkiáltással.

E tanulmány keretében a jelenség mélyebben fekvő összefüggéseire elsősorban gazdasági szempontból kívánunk rávilágítani. Természetesen mint minden, adott szempontból végzett vizsgálat, ez is magában hordoz némi torzítási lehetőséget, azonban a korunkat jellemző *gazdaságközpontú gondolkodás* célkitűzésünket nem kevés sikerrel kecsegteti, legalábbis ami a jelenség mögötti mozgatórugók egy részének feltárását illeti. Az elemzés során elsőként az irányzat anyagi javakkal kapcsolatos teológiai álláspontját mutatjuk be, majd pedig megvizsgáljuk, hogy ezt mennyiben támasztja alá maga a Szentírás. Az okkult mechanizmusokkal történő összehasonlítást követően a globális környezeti problémák fényében értékeljük az anyagi gazdagság ideáját. Zárásként levonunk néhány gazdasági és teológiai szempontból kínálkozó következtetést, s visszatérünk az imént bemutatott „anomáliákra”, amelyeket a feltárt összefüggések tükrében próbálunk magyarázni.

Az elemzés kifejezetten a Biblia tanítására hivatkozó, és ily módon önmagukat kereszténynek tekintő irányzatok közötti gazda(g)ságfelfogás különbözőségeire és ennek következményeire összpontosít. Elsősorban tehát kereszténységen belüli vitáról van szó – természetesen nem kevés kihatással a sokkal általánosabb kérdések felé. Ez azt jelenti, hogy a tanulmány az Apostoli Hitvallásban⁴ – a vizsgált irányzatok által közösen – vallott tények és értékek megkérdőjelezhetetlenségét minden további nélkül abszolút igazságként fogadja el, s nem kíván a kereszténység mellett annak társadalmi hasznosságával érvelni. Ez utóbbi módszerrel a lakosság nem keresztény rétegei esetleg szimpatizánssá tehetők – mely törekvés szintén fontos lehet, hiszen némiképp túlszekularizált világunkban az objektív világnézeti választást biztosító körülmények könnyebben kialakíthatóak volnának így –, ez azonban az ittenihez képest eltérő jellegű érvelési stratégiát igényel.⁵ Mindettől függetlenül az itt vizsgált kérdések alapos tanulmányozása nem keresztény szemszögből sem haszontalan, hiszen – többek között – az

² E ponton utalnunk kell arra, hogy az adott évben a katolikus egyház határozottan, a többi történelmi egyház pedig kevésbé határozottan, de elutasította azt, hogy híveik ily módon támogassák őket anyagilag. Mindez azért történt, mert a törvény a többi civil szervezettel együtt kezelte az egyházakat. Ez a felekezetek pénzügyi támogatottságának egymáshoz viszonyított arányát 1997-ben a Hit Gyülekezete javára módosította.

³ A felhasznált video- és audiofelvételek esetén – oldalszám hiányában – az adott kazettaoldal kezdetétől eltelt időt adom meg hivatkozásként, percben számítva.

⁴ Az Apostoli Hitvallás szövege a következő: „*Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében. És Jézus Krisztusban, az ő egyszülött Fiában, a mi Urunkban; aki fogantatott Szentlélektől, született Szűz Máriától; szenvedett Poncius Pilátus alatt; megfeszítették, meghalt és eltemették. Alászállt a poklokra, harmadnapon feltámadt a halottak közül; fölment a mennybe, ott ül a mindenható Atyaisten jobbján; onnan jön el ítélni élőket és holtakat. Hiszek Szentlélekben. Hiszem a katolikus Anyaszentegyházat; a szentek közösségét, a bűnök bocsánatát, a test feltámadását és az örök életet. Amen.*” (A katolikus egyház katekizmusa, 52. old.)

⁵ Ily módon próbáltam érvelni az *Emberközpontú fejlődés* című tanulmányomban.

emberiség valódi jólétének és hosszú távú sorsának valamennyiünket érintő dimenzióiról van szó.

A prosperitás teológiája

A pünkösdistá-karizmatikus irányzat anyagi javakkal kapcsolatos tanítását a továbbiakban a *prosperitás teológiája* névvel illetjük (McGrath [1996], 268. old.). A tanítást a magyar Hit Gyülekezete által kifejtettek alapján mutatjuk be, s a missziójuk keretében lefordított és terjesztett – tehát valószínűleg a témában általuk hitelesnek tartott – egyesült államokbeli „szakkönyvek” tartalmát is mérvadónak tekintjük. A tanítás bemutatását és értékelését jelentősen megnehezíti annak nyíltan is bevallott kiforratlansága, s a kifejtettek esetlegessége, konkrét személyekhez kötöttsége (szemben például a katolikus egyház katekizmusával), mely tény az irányzat képviselői gyakran védekezésékként is felhasználnak⁶, bár ez a minden Biblián kívüli tekintély elutasításának doktrínájából (sola Scriptura elv) szervesen következik. Ennek ellenére szükséges rámutatni a tanításban felismerhető általános vonásokra, még ha nem is rendelkezünk valamiféle, az irányzat hívei által közösen elfogadott dokumentummal a prosperitás teológiájának konkrét mibenlétét illetően. A Biblia kizárólagos tekintélyének hangsúlyozásával kapcsolatos érvekre a következő alfejezetben próbálunk választ adni, midőn a részleteiből kibontakozó elméletet magával a Szentírással vetjük egybe.

A prosperitás teológiájának kiindulópontja a teremtéstörténet. Minthogy a teremtést Isten jónak látta (1Móz 1,31), s az „*Úr a föld, s annak teljessége; a föld kerekége s annak lakosai*” (Zsolt 24,1)⁷, ebből – az elgondolás szerint – az is következik, hogy az olyan anyagi javak is jó dolgokat jelentenek a keresztény ember számára, mint „*a gyémánt, az arany, az ezüst és más nemesfémek, drágagyöngyök, energiahordozók*” s „*a pénz értékalapját képező anyagi értékek*” (Németh [1997a], 6. old.; [1997b], A/23. perc). Az ember a fizikai világ fölötti uralomra hivatott, ezért eme uralomhoz ezek a dolgok is hozzátartoznak. Az ember bukásával azonban a gazdasági és anyagi élet (is) az ördög uralma alá került (Németh [1997a], 6. old.), de Jézus Krisztus kereszthalálával újra szabaddá vált az út az anyagi javak felé: „*a helyzetet olyan szellemi keresztények képesek megváltoztatni, akiknek hatalmuk és erejük van az Úrban, tisztában vannak jogaikkal, és használják az Úr erős fegyvereit a gonosz szellemi lények ellen, hogy az anyagi javak hozzáférhetővé váljanak a számukra.*” (Németh [1997a], 6–7. old.)

A prosperitás teológiája szerint tehát – anyagi szempontból – a jó és a rossz (áldás és átok) közötti különbség nem a szegénység és a gazdagság között húzódik, hanem a gazdagság bizonyos fajtája szintén pozitív minősítést kap, sőt, elsősorban ez tekintendő üdvös, és ezért követendő példának. A pozitív és a negatív gazdagság közötti elhatárolás a következőképpen történik: „*A pénz, a jövedelem nem feltétlenül a végzett munka szükségszerű következménye. A Biblia szerint az anyagi javakhoz jutásban is az Úrral való kapcsolatunk minősége a domináns tényező. Az áldás szellemi realitás, ami az anyagi értékek megszerzésében is megmutatkozik. Az áldás teszi lehetővé, hogy az ember akár képességei, képzettsége, teljesítménye fölött részesedjen anyagi javakban. Áldás hiánya a fő oka annak, hogy az emberek még a*

⁶ „*A Hit Gyülekezetének törekvése teológiai szempontból nagyon röviden összefoglalható: folyamatos, dogmatikailag még nem lezárt felkutatása azoknak a keresztény értékeknek, amelyek ... úgy tűnik, hiányoznak a jelenlegi társadalomból. Ide tartozik a Megváltás valóságos voltának hirdetése, mely mind az Evangéliumok, mind a többi őszövségi írásokkal bizonyíthatóan összhangban, abban áll, hogy Jézus Krisztus a benne hívőket nemcsak a bűntől, de a betegségtől, fizikai és lelki természetű problémáktól, sőt a szegénységtől is megváltotta.*” (kiemelések tőlem) – írja Ruff Tibor, aki írásának születésekor már hat éve a Hit Gyülekezete tagja, s ezért annak alighanem hit(el)es képviselője (Ruff [1993], 888. old.).

⁷ A tanulmányban a bibliai idézeteket a vizsgált irányzat magyar képviselői által elfogadott Károli Gáspár-féle fordítás alapján közlöm.

teljesítményük szerint sem nyerik meg az őket illető jövedelmet. Az anyagi siker előfeltétele tehát az, hogy az ember megszerezze Isten áldását az életére és munkájára, és teljes életében megtartsa azt. Az áldásnak pedig az az előfeltétele, hogy higgyünk abban, hogy Jézus Krisztus megváltott bennünket a szegénységből. Az Atya mindannyiunk meztelenségét, szomjúságát, anyagi szükségét levette rólunk és Krisztusra helyezte, ezzel is jelezve, hogy véget ért a szegénységre ítélt emberi sors.

Az újjászületés után megismerjük Jézus Krisztus jótéteményét, ami anyagi felvirágzásunk, bővülködésünk valós alapja. Tehát az anyagi természetű áldásokban is Isten ingyen, ki nem érdemelt jóindulata, kegyelme játssza a fő szerepet, és nem a hit és ész nélküli robotolás, hajsza a pénz után.” (Németh [1997a], 7. old.) Ugyanakkor Németh Sándor, a Hit Gyülekezete főpásztora a gazdagság árnyoldalaira is figyelmeztet: „Arról se feledkezzünk meg, hogy a Sátán is képes anyagi javakhoz juttatni az embereket és nemzeteket egyaránt, ezért a gazdagság nem kizárólagos, abszolút ismerve az áldásnak. Sőt, esetenként társulhat az átokhoz is! (...) A legveszélyesebb átok az, amikor a gazdasági élet érintetlen marad az átoktól. Ilyenkor az emberek nehezen ismerik fel valós problémájukat. Pedig a nyugati civilizáció egyik sajátossága éppen az, hogy az anyagi jólét mögött az átokhozó törvényszegés titkos bűne működik. Istenfélő emberek azonban nem fogadják el a Sátán anyagi juttatását, hanem Jézus Krisztus által akarnak Ábrahám áldására szert tenni⁸ – amelynek része az anyagi bővülködés és gazdagság is.” (Németh [1997a], 8. old. – kiemelés tőlem; vö. Copeland [1995], 43. old.) Tömören összefoglalva: a jó és a rossz közötti törésvonal anyagi téren nem a szegénység és gazdagság között húzódik (pozitív hangsúly a szegénységen), amint a tradicionális kereszténység állítja, hanem a jó (Istenben gyökerező) gazdagság áll szemben a rossz (istentelen) gazdagsággal, illetve szegénységgel (pozitív hangsúly a jó gazdagságon). A szegénység immár nem pozitív élet példa, hanem sátáni átok⁹, mely kerülendő. A Sátán tehát hol szegénységgel sújt, hol pedig gazdagsággal kísért, Isten viszont mindenkor gazdagsággal áld.

A tradicionális kereszténység szerint Isten bőséges áldása elsősorban szellemi, pénzben ki nem fejezhető dimenziókban értendő. A prosperitás teológiája nem tagadja ezt a vetületet, de a bőséges áldást a pénzben mérhető, materiális tényezőkre is kiterjeszti: „Jézus azt mondta, hogy a jó földbe vetett mag 30–60–100 annyit terem. (...) Egy jó üzletember általában több helyre fektet be pénzt, hogy minél nagyobb stabilitásra tegyen szert. Nekünk hívőknek Isten az adakozáson keresztül nyitott befektetési csatornát, amelynek hozama a fent említett mértékű. Balgaság lenne, ha ezt a lehetőséget megtagadnánk magunktól. Mikor eljön az aratás ideje, akkor Isten hűségesen megadja a befektetésünk gyümölcsét, amit nem mindig lehet effektív pénzben kimutatni. Mert vajon ki mondja meg, mennyit ér egy jó házastárs, mennyit az egészség, az öröm, a szép és egészséges gyermekek, vagy az, hogy valaki a munkáját sikeresen és örömmel tudja végezni. Aki megérti a vetés-aratás törvényét, az nem azért kezd el adakozni, mert több pénzt vagy nagyobb gazdagságot akar, hanem Isten jósága és szeretete indítja fel arra, hogy az Úr céljaira adjon.” (Major [1997], 14. old. – kiemelés tőlem) A mondanivaló újdonsága tehát

⁸ Ábrahám anyagi áldásai Gal 3,14 alapján látszólag minden további nélkül kiterjeszthetők a keresztényekre. Pál apostol azonban itt a hit által való megigazulás mellett érvel, s nem az Istentől származó áldás jellegét taglalja. Az áldások természetére később még visszatérünk.

⁹ „A föld királya, ura az ember volt a bűnbeesésig. De a lázadása által ezt a hatalmat kiszolgáltatta az ördög számára, aki a Föld lakóinak többségét iszonyatos szegénységbe taszította. Sőt egy szűk, elképesztő gazdagságban élő hatalmi elitel évezredekben keresztül elválasztotta a többséget az anyagi felemelkedés lehetőségétől.” (Németh [1997a], 7. old.; vö. Copeland [1995], 81. old.) Egyébként eme szűk, elképesztő gazdagságban élő kizsákmányoló rétegbe – az irányzat szerint – a „királyok, császárok, főurak, római pápák és főpapok, valamint a svájci bankok, a Világbank stb.” értendők, melyek gazdagságukat egyértelműen az ördögtől nyerték (Németh [1997a], 5. old.).

egyrészt a többszörösen megtérülő áldás anyagi dimenzióra történő kiterjesztésében, valamint annak sugallásában rejlik, hogy ezek a materiális és nem materiális áldások kifejezetten pénzügyi eszközök „befektetésével” elérhetők, azaz mintegy megvásárolhatók. Igaz ez még akkor is, ha a pünkösdisták-karizmatikus tanítás más helyütt a keresztény életvitel számos egyéb fontos elemét is hangsúlyozza (például a család igenlése, az abortusz, eutanázia és a homoszexualitás elutasítása stb.). Ebben a vásárlásszerű áldáskérésben *kiemelt helyen* szerepel a jövedelem után a gyülekezet számára fizetendő *tized* (Prince [1991], 224–229. old.; Németh [1997b], D/10. perc), illetve az úgynevezett *korbán*, mely utóbbit a tizeden felül célszerű önkéntesen fizetni, a még nagyobb hatékonyság reményében (Prince [1991], 234. old.; Németh [1997b], C/43–D/9. perc).¹⁰

A „jó gazdagság” témaköréhez visszatérve rendkívül fontos hangsúlyozni a helyes sorrend megtartását, melyben az első hely Istené: *„Jézus Krisztus is negatívan szólt a világi gazdagságról. Az evangélium tanítása szerint ha az ember számára a legfontosabb cél a vagyonszerzés és az anyagi javak felhalmozása, akkor a mammon szolgálatában áll, ami démonizálja őt. Mert a fontossági sor- és értékrendjében a szellemi javak elvesztették vezető szerepüket, így a vagyon elválasztja Isten országától, és az Úr helyett az anyagi értékekbe, a pénzbe veti bizalmát és szeretetét.*

A földi életben az embernek a vagyonszerzésnél is fontosabb feladata az üdvösség megszerzése és megtartása. Ha ezt elveszíti, a vagyona, pénze nem tud rajta segíteni. Az emberi élet biztonságának alapköve nem a gazdagság, pénz, hanem Isten Igéjének a hallgatása és a neki való engedelmség. Isten ezt a szent és igaz magatartáson alapuló gazdagságot, anyagi jólétet tartja jónak és áldásnak.” (Németh [1997a], 9. old.; vö. Németh [1997b], C/15–22. perc; Prince [1991], 212–213. old.) Az üdvösség szempontjából valóban kulcsfontosságú Isten Igéjének hallgatása és a neki való engedelmség. A helyes magatartás azonban lehetetlenné válik akkor, ha Isten Igéjeként mást hirdetnek, mint amit az valójában tartalmaz. Ezért a következőkben azt vizsgáljuk, hogy a fent bemutatott – látszólag apró – hangsúlyváltoztatásokat, melyek a tradicionális felfogáshoz képest értelmezhetők, mennyiben támasztja alá maga a Szentírás, azaz jogos-e az *anyagi javak bősége iránti vágyat* Isten szeretete után a második helyre tenni akár önmagában, akár egyéb, nem materiális értékekkel egyetemben.

A prosperitás teológiája a Szentírás tükrében

A prosperitás teológiáját valló irányzat azt a bibliamagyarázó hagyományt követi, mely egyként utasítja el az egyházi testületek (zsinatok, tanítóhivatal), illetve a különösen rátermett és képzett teológusok ebbéli tekintélyét, mert a Bibliát *„minden ember képes helyesen megérteni a Bibliában található elvek megismerésével és tiszteletével, a Szentlélekkel való együttműködés következtében”* (Vankó-Reisinger [1993], 216. old.). Függetlenül attól, hogy mennyiben értünk egyet ezzel a módszerrel, illetve hogy véleményünk szerint miféle veszélyeket hordozhat magában, tanulmányunk keretei között átmenetileg elfogadjuk e megközelítést, s ennek jegyében teszünk kísérletet a Biblia prosperitással kapcsolatos álláspontjának megértésére. A módszer nem jelent teljes parttalanságot és relativizmust az értelmezés során, ugyanis az irányzat szerint a helyes egyéni bibliamagyarázat tizenkét, egymást is kiegészítő értelmezési alapelv betartása mellett lehetséges. Ezek közül – témánk szempontjából – négy kiemelten is hangsúlyozandó:

¹⁰ Az irányzat szerint kizárólag az ilyen forrásokból származó egyházi bevételek kell hogy pénzügyi alapot képezzenek a hitélet számára, nem pedig az állami támogatás (Németh [1997b], D/8. perc).

A) A Biblia igéit a maguk természetes jelentésében kell vennünk. A szó szerinti értelem az igazi, ebben van erő, tanítás és tudomány.

B) Bármely kijelentést vagy szakaszt a maga szövegösszefüggésében kell megérteni, azaz első szinten az adott bibliai könyv, azután az Ó- vagy Újszövetség, majd pedig a teljes Biblia összefüggésében.

C) Az egész Szentírásnak egyetlen témája van: a megváltás műve, és egy középpontja: a megváltó Jézus Krisztus személye.

D) Az igazi írástudó csak azt hozza ki az Írásokból, ami valóban benne van, nem tesz hozzá a magáéból semmit. (Vankó-Reisinger [1993], 218–231. old.)¹¹

Vizsgálatunk eredményét némiképp előrebecsátva és összefoglalva, az alábbi két fő módszerrel igazolható a prosperitás teológiája a Szentírás alapján:

1.) Ószövetségi események és idézetek önmagukban történő említése (illetve az Újszövetség ószövetségi szemléletmód alapján történő magyarázata).

2.) Újszövetségi idézetek szöveggörnyezetből történő kiragadása, előzetes prekonceptió alapján történő félremagyarázása (illetve új „hagyomány” teremtése és valótlan állítások az Újszövetség tartalmát illetően).

E módszerek biblikus alapja könnyedén megítélhető az irányzat háttérében álló (és a fentiekben bemutatott) értelmezési alapelvek fényében. Az alábbiakban konkrét példákkal illusztráljuk megállapításainkat, hangsúlyozva, hogy az alaposabb vizsgálat elsősorban a teológusokra vár, ehelyütt csak néhány fontosabb jellegzetességre van módunk kitérni.

A prosperitás teológiája az Ószövetség tükrében

A vizsgált teológiai elképzelés, miszerint a fényűző, bővölködő gazdagság Istentől is származhat, s hogy ez áldott állapotot jelent, könnyedén alátámasztható az Ószövetség segítségével. Az egyik leggyakoribb hivatkozás a zsidók ősatyjának, Ábrahámnak az esetére vonatkozik, aki miután hitét az Istenbe vetette, meggazdagodott. Ábrahám egyik szolgálója így érzékelteti ezt: „Az Úr pedig igen megáldotta az én uramat, úgy hogy naggyá lett: mert adott néki juhokat, barmokat, ezüstöt, aranyat, szolgálókat, szolgálóleányokat, tevéket, szamarakat.” (1Móz 24,35) (Németh [1997b], B/6. perc) Innét származik az igény, hogy a pünkösdistá-karizmatikus módon újjászületett keresztények Ábrahám áldására akarnak szert tenni (Németh [1997a], 8. old.). Az ószövetségi könyvek közül a Prédikátor és a Példabeszédek könyve szintén számos példával szolgál, amikor Isten anyagilag is bőségesen megáldja hűséges szolgálóját, illetve hogy a világ múlandóságán kesergő hívő bizonyos földi élvezetekbe menekül (lásd például Préd 3,22; vö. Major [1996], 1'33 perc). Ugyanakkor az irányzat is ismeri az ószövetségi figyelmeztetéseket az (Istentől elrugaskodott) gazdagság árnyoldalaival kapcsolatban. Így például Tirus királyának dorgálása illetéknéppen történik: „Ezt mondja az Úr Isten: Mivelhogy felfuvalkodott szíved és azt

¹¹ A teljesség kedvéért, íme a további nyolc biblikus értelmező alapelv: (1) a Szentírásnak nincs más 'logikája', mint az emberi szellem egyéb alkotásainak; (2) tisztázni kell az adott bibliai részlet műfaját; (3) szükséges minden kis mozzanat, minden kifejezés és részlet gondos, lelkiismeretes megfigyelése; (4) az egyes kifejezések és szavak jelentését a bibliai szóhasználatuk megfigyelése alapján kell tisztázni; (5) fel kell kutatnunk az összes párhuzamos igét; (6) ne térjünk ki a nehéznek tűnő igeszakaszok vagy igei kijelentések elől úgy, hogy figyelmen kívül hagyjuk vagy elhallgatjuk őket, sőt esetleg kijelentjük, hogy azok érthetetlenek; (7) titokzatosnak tűnő részletek esetén ellene kell állni a kísértésnek, hogy találgassunk vagy magyarázgassunk a saját elképzeléseink alapján; (8) meghajlás az isteni Ige nagysága előtt és kitartás a kutatásban, a megértésért való fáradozásban (Vankó-Reisinger [1993], 219–235. old.).

mondta: Isten vagyok én, Isten székében ülök a tengerek szívében, holott csak ember vagy és nem Isten, mégis olylgy tevéd szíved, minő az Isten szíve... Bölcsességeddel és értelemmeddel gyűjtöttél magadnak gazdagságot, s gyűjtöttél aranyat s ezüstöt kincses házaidba. Bölcsességednek nagy voltával kereskedésed közben megsokasítád gazdagságodat, és felfuvalkodott szíved gazdagságod miatt.” (Ez 28,2.4–5) (Major [1996], 38. perc) Gazdagság, tehát, Istentől elrugaskodott módon is szerezhető.

Alighanem ennyi illusztráció is elegendő annak belátásához, hogy ószövetségi alapokra valóban felépíthető egy olyan vallási tanítás az anyagi javakkal kapcsolatban, melyet a prosperitás teológiája is képvisel: azaz rossz a szegénység és az istentelen gazdagság, míg jó az Istentől származó gazdagság. Vajon hozott-e fordulatot ebben Jézus eljövetele? A választ az evangéliumok, majd Pál apostol leveleinek vizsgálata alapján keressük.

A prosperitás teológiája az evangéliumok tükrében

A prosperitás teológiája néhány rendkívül zavaró momentummal kénytelen szembenézni, amennyiben az ószövetségi „gazdagságetikát” az Újszövetségre is ki kívánja terjeszteni. Ezek közül részletesebben is bemutatom a legjellegzetesebb nehézségeket, s hogy az irányzat miként kísérli meg áthidalni azokat.

Mindjárt Jézus nyilvános működésének megkezdésekor szembesülünk egy problémával, midőn az Úr az ördög által háromszor is megkísértetik. E kísértések egyike a következő: *„Majd felvivén őt az ördög egy nagy magas hegyre, megmutatá néki e föld minden országait egy szempillantásban; és monda néki az ördög: Néked adom mindezt a hatalmat és ezeknek a dicsőségét; mert nékem adatott, és annak adom, akinek akarom; Azért ha te engem imádsz, mindez a tied lesz. Felelvén pedig Jézus, monda néki: Távozz tőlem Sátán; mert meg van írva: Az Urat, a te Istenedet imádd, és csak néki szolgálj.” (Lk 4,5–8) Németh Sándor szerint itt arról van szó, hogy Jézus kereszthalála előtt a világ fölötti hatalom (a gazdaságit is beleértve) az ördög kezébe került, s célja épp az, hogy megakadályozza az Istent követő emberek erőteljes meggazdagodását (Németh [1997a], 5. old.). Ebből azonban az is következik, hogy aki ebben az időszakban meggazdagodott, az gazdagságát az ördögtől kapta, beleértve Ábrahámot, Jákobot, Salamont, az Egyiptomból kimenekült zsidókat stb., amely tény ilyen szempontból is ellentmondásossá teszi az Ószövetség szemléletmódja alapján történő újszövetségi magyarázatokat, amely módszer – amint majd látni fogjuk – a prosperitás teológiáját is jól jellemzi.*

A fenti igehely Németh-féle értelmezése szerint amikor Jézus az ördög ajánlatára nemet mondott, akkor nem a pénzre és gazdasági hatalomra mondott nemet, hanem csak az ördögnek és uralmi rendszerének. A határozott nemet az Úr annak biztos tudatában mondta ki, hogy *„úgyis megszerzem ezt tőled, Sátán!”* (Németh [1997b], A/19. perc), tudniillik a kereszttáldozat által, melyben az ördög legyőzetik, s így a prosperitás teológiája szerint a keresztények számára is megnyílik az út – immár legálisan – a Sátán által Jézus szemei előtt felvonultatott pénz és hatalom irányába (Németh [1997b], B/3. perc). Eszerint Jézus ezért tudott ellenállni a kísértésnek, s a történetnek nincs is különösebb erkölcsi mondanivalója az emberek számára; az nem egyéb, mint egy Jézus életében megesett történelmi tény rögzítése. Amennyiben Jézus nem lett volna tudatában a vagyon és a hatalom későbbi megszerzésének, úgy aligha lett volna képes ellenállni a kísértésnek – pergethetjük tovább a Németh által sugallt gondolatmenetet.

Álláspontunk szerint a bemutatott magyarázatból fakadó ellentmondások könnyen feloldhatók a tradicionális állásponthez való visszatéréssel, miszerint a történetben szereplő kísértés lényege a nagymennyiségű pénz és hatalom utáni emberi sóvárgás felébresztésében, illetve annak

kielésében van, s hogy mindennek igenis van erkölcsi üzenete a mai ember számára. Az anyagi javak eredetének (tulajdonának) isteni vagy ördögi mivolta nem perdöntő, ezen az úton könnyen a gnosztikus eretnenség csapdájába eshetünk (azaz az anyagi és nem anyagi világ éles kettéválasztása az ördögi–isteni dimenzió mentén).

Az Újszövetség egyik legismertebb története a Jézust kérdező gazdag ifjú esete, aki az örökélet elnyerésének mikéntje iránt érdeklődött. Jézus így válaszolt: „*A parancsolatokat tudod: Ne paráználkodjál; ne ölj; ne lopj; hamis tanúbizonyságot ne tégy; tiszteljed atyádat és anyádat. Az pedig felelvén, monda néki: Mester, mindezeket megtartottam ifjúságomtól fogva. Jézus pedig rátekintvén, megkedvelé őt, és monda néki: Egy fogyatkozásod van; eredj el, add el minden vagyonedat, és add a szegényeknek, és kincsed lesz a mennyben; és jer kövess engem, felvévén a keresztet. Az pedig elszomorodván e beszéden, elméne búsan; mert sok jószága vala. Jézus pedig körültekintvén, monda tanítványainak: Mily nehezen mennek be az Isten országába, a kiknek gazdagságuk van!*” (Mk 10,19–23; vö. Mt 19,18–23 és Lk 18,20–24) Őszintén szólva, ennél egyértelműbben nehezen fogalmazhatott volna Jézus az anyagi javakhoz való helyes viszonyulást illetően. Aligha meglepő, hogy Németh Sándor nem tartotta fontosnak eme igehely magyarázatát egyik – általam ismert – bővölködésről szóló eszmefuttatásában sem. Major Gábor azonban, a Hit Gyülekezetének vállalkozó bővölködés-szakértője, érinti előadása kezdetén, s szerinte a történetből kiolvasható erkölcsi alapállás csak ott és akkor, arra az egy emberre vonatkozott, s Jézus óriási üzleti ajánlatot tett, hiszen az ifjú az egyik apostol lehetett volna (Major [1996], 25. perc). A prosperitás teológiája tehát ismét arra a következtetésre jut: az adott igehelynek semmiféle erkölcsi mondanivalója nincs a mai ember számára, az pusztán történeti elbeszélés. Bizonyára ezért tartotta fontosnak három evangélista is, hogy részletesen beszámoljon róla.

A fentínél azért „komolyabb” magyarázatok is fellelhetők. Az amerikai Kenneth Copeland, a prosperitás teológiájának egyik legnagyobb alakja, a gyülekezet által lefordított és terjesztett könyvében külön alfejezetet szentel a gazdag ifjú történetének. Okfejtése jellegzetes és tanulságos: „*Az igazság valamilyen módon rejtett, s a feltárásában a Szent Szellemre hagyatkozom. (...) Az Úr a következőképpen tárta fel az igazságot előttem. Amikor a Márk 10,20-at olvastam (»Az pedig felelvén, monda néki: Mester, mindezeket megtartottam ifjúságomtól fogva«), szolt hozzám: »Látod, ezért volt gazdag.« Azután az 5Mózes 8,18-hoz vezetett, ahol az áll, hogy Ő ad erőt a meggazdagodáshoz abból a célból, hogy [Ó]szövetségét megszilárdítsa. Ez a fiatalember tehát szemmel láthatóan betöltötte a [z Ó]szövetségnek ezt a részét. (...)*

A 21. versben ez áll: „*Jézus pedig rátekintvén, megkedvelé őt.*» *Vannak, akik azt gondolják, hogy Isten nem kedveli a gazdag embereket. Itt mégis azt olvassuk, hogy Jézus ránézett az ifjúra, és megszerette őt... még mielőtt egy szóval is kérte volna, hogy ossza szét a vagyont.*” (Copeland [1995], 96–98. old.) Saját, szögletes zárójelek közé tett betoldásaim jól mutatják az evangelizátor erőfeszítéseinek irányát. Eszerint az Újszövetség megkötése során semmiféle változás nem állt be az anyagi javakkal való helyes viszonyban, s a szerző az Újszövetség tanítását az Ószövetség anyagi javakkal kapcsolatos álláspontja alapján vizsgálja, mintegy ráerőltetve azt Jézus tanítására¹²: „*Ha az a fiatalember valóban ismeri a szövetséget, eszébe juthatott volna: »Mit is*

¹² Az ószövetségi prosperitás-etika ilyenén kiterjesztési kísérletét jól illusztrálja az a tény, hogy az irányzat képviselői gyakran gazdag zsidókat állítanak példaképül a keresztények elé, s rajtuk illusztrálják a szövetség működését. Németh Sándor a New York-i zsidókat (aranyművesek, ékszerészek stb.) tekinti irigylésre méltó ideának (Németh [1997b], D/29. perc), illetve az általa „zsidó materializmusnak” nevezett jelenségre példaként és szent dologként jelenik meg (C/5. perc). Copeland hasonló szellemben nyilatkozik: „*Nem találni egyetlen zsidót sem, aki a szegénységben hinne, mert a szegénység nem az áldások közt szerepel az Ószövetségben.*” (Copeland [1995], 43–44. old.) „*Mindaz, amit Isten Ábrahámnak vagy leszármazottainak az anyagi boldogulásról tanított,*

mond a szövetség a szegényeknek való adakozásról?» És felidézhetette volna a Példabeszédek 19,17-et: »Kölcsön ad az Úrnak, aki kegyelmes a szegényhez; és az ő jótéteményét megfizeti néki.« Ekkor kapta élete legnagyobb üzleti ajánlatát, de elsétált mellette, mert nem ismerte Isten anyagi rendszerét. Nem fordított időt a tudakozódásra; természetes észjárással azt feltételezte, hogy Isten csődbe akarja juttatni. A gondolkodása nem az Igéhez, hanem a pénzhez igazodott.” (Copeland [1995], 98–99. old.) Vajon Copeland gondolkodása az Igéhez igazodik, és nem a pénzhez, amikor feltételezi, hogy a gazdag ifjú – vagyona szétosztása után – Jézus mellett még a korábnál is jobban „megszedte” volna magát, s Jézus kérése ennek érdekében fogalmazódott meg? Végül pedig – a népszerű tévé-evangelizátor szerint – a történetben szereplő kereszt felvétele (Mk 10,21) itt pusztán annyit jelent, hogy olyan embereket is szeretnünk kell, akiket nem könnyű szeretni, illetve azt, hogy nem ellenkezhetünk Isten szeretetével (Copeland [1995], 100. old.).

Jézus hegyi beszédében is találhatunk anyagiakkal kapcsolatos tanítást: „Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hol a rozsdá és a moly megemészti, és a hol a tolvajok kiássák és ellopják: Hanem gyűjtsetek magatoknak kincseket a mennyben, a hol sem a rozsdá, sem a moly meg nem emészti, és a hol a tolvajok ki nem ássák, sem el nem lopják. Mert a hol van a ti kincsetek, ott van a ti szívetek is.” (Mt 6,19–21; vö. Lk 12,33) A rutinos bibliamagyarázó előtt semmi sem lehetetlen, Copeland a következőképpen értelmez. Az Igét „mi vallásos fejjel így olvassuk: ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön..., hanem gyűjtsetek magatoknak kincset a mennyben, ahol sem a rozsdá, sem a moly meg nem emészti... és ahol egy ujjal se nyúlhattok hozzá, amíg a mennybe nem kerültek. Hozzá tettük a magunk kis fogalmait, de Jézus nem így értette. Ő ezt mondta: »Ha hagyjátok, hogy a menny kincstáratokká válják, hogy számotokra onnan származzék minden ellátás; akkor történhet bármi itt a földön, olyan bank áll majd mögöttetek, amelyet senki sem juttathat csődbe.« ... Jézus itt nem arról beszél, mi történik majd, ha a mennybe kerülünk. Itt Isten jelenlegi ellátásáról tanít.” (Copeland [1995], 107–108. old.) A könyv hátsó borítóján pedig a következő ajánlás olvasható: „Kenneth Copeland a Biblia alapján azt állítja, hogy az Istenbe vetett élő hit lehozza a mennyei realitást a földre.” S csakugyan: aligha járunk messze az igazságtól, ha Copelandben és követőiben a Földi Paradicsom prófétáit tiszteljük.¹³ Bekövetkezett volna az Úr második eljövetele?

A Jézus életét és működését bemutató evangéliumok tárgyalásánál kell szót ejtenünk arról a módszerről is, melyet új „hagyomány” teremtésének, illetve valótlan állításoknak nevezünk. Németh Sándor például – többek között – úgy kívánja a „pénz jóságát” indokolni hallgatóságának, hogy Jézust – a nyilvános működésének megkezdését megelőző időszakban – olyan emberként festi le, aki pénzt fogadott el ács munkájáért. Ha a pénz bűnös volna, akkor Jézus is bűnös volna – szól az érvelés. Sőt, ez még burkolt bírálatra is lehetőséget ad: „ha nem

ma éppoly jól működik, mint több ezer évvel ezelőtt. Ha ezt nem hiszed, akkor még nem találkoztál zsidókkal! A formulák működnek, és működni is fognak!” (Copeland [1995], 24. old.) A prosperitás teológiája alapján azonban felmerül egy nehézség. Ugyanis, ha a „jó gazdagság” a Jézus Krisztus megváltásába vetett hit által nyerhető el, úgy milyen alapon neveznek ki követendő keresztény példaképnek Krisztus utáni korszakban élő dúsgazdag és hithű izraelitákat?

¹³ Helyhiány miatt immár csak röviden említünk meg két további, evangéliumokkal kapcsolatos példát. A tékozló fiú történetének (Lk 15,11–32) prosperitás szempontjából megfogalmazható tanulsága szerint az idősebb fiú hibát követett el azzal, hogy nem kérte ki ő is az örökségét az apjától. Nem volt tisztában a jogaival, s így saját magát rekesztette ki a Jézus Krisztusban rejlő teljes örökségből (Copeland [1995], 70–71. old.). A Mt 17,27-ben pedig az áll, hogy Jézus elküldte Pétert a tengerre, hogy az első horogra akadt hal szájából vegye ki a pénzt, és fizesse meg belőle a templomadót. Copeland ötvenszeri elolvasás után rájött, hogy itt „pénzügyi manőverről” van szó, s hiba az első halra koncentrálni: „ha volt első hal, akkor volt második is, és még több is. Péter halászatból élt; nagyon jól tudta, hogyan kell a zsákmányt értékesíteni.” (Copeland [1995], 93. old.)

kért volna pénzt, akkor a názáretiek hittek volna benne.” (Németh [1997b], C/9. perc) Mindezekről, persze, egyik evangélium sem tudósít. Meglepő ez a „hagyományteremtő” magatartás a *sola Scriptura* elv hirdetője részéről: eszerint a Szentírásen kívüli – de ahhoz kapcsolódó – hagyomány csak akkor elvetendő, ha ezzel a katolikus egyházat lehet támadni.¹⁴ A valótlan állításra pedig szintén Németh szolgált példát, midőn azt mondja, hogy az evangélium olyasmit tartalmaz, hogy Jézus nyilvános működése során pénzt fogadott el gyógyító, démonűző stb. munkájáért (Németh [1997b], C/11. perc).¹⁵

A prosperitás teológiája Pál apostol leveleinek tükrében

Pál leveleinek felületes olvasata alapján elvileg könnyebben szerezhethünk bizonyítékokat a prosperitás teológiája mellett, ha azokat szelektíven, összefüggéseiből kiragadva olvassuk. Az apostol a nehezen adakozó híveket gyakran azzal az ígérettel buzdítja cselekvésre, hogy Isten még többet is ad majd. Ez azt jelenti, hogy materiális jellegű áldás a megváltás után is származhat Istentől, azaz ez jónak tekinthető.¹⁶ Ilyen értelemben az is természetes, hogy a prosperitás teológusai által oly előszeretettel hivatkozott evangéliumi ígéretek csakugyan hordoznak magukban valamennyi materiális dimenziót is.¹⁷ Ennek az anyagi jellegű áldásnak a mértéke azonban Pálnál sem közömbös!

A Timóteusnak írt első levelében például így fogalmaz az apostol, miután elítélte az istenfélelmet nyereszkedésre használókat: *„nagy nyereség az Istenfélelem, megalégedéssel: Mert semmit sem hoztunk a világra, világos, hogy ki sem vihetünk semmit; De ha van élelmünk és ruházatunk, elégedjünk meg vele. A kik pedig meg akarnak gazdagodni, kísértetbe meg törbe és sok esztelen és káros kívánságba esnek, melyek az embereket veszedelembé és romlásba merítik. Mert minden rossznak gyökere a pénz szerelme: mely után sóvárogván némelyek eltévelyedtek a hittől, és magokat általszegeztek sok fájdalommal.”* (1Tim 6,6–10) Németh az igehelyet csak az utolsó két mondatról kezdi idézni, s a „jó” és a „rossz” gazdagság közötti különbséggel próbálja ártalmatlanítani a figyelmeztetés életét: ne a pénzt kerüld, hanem a szerelmét; egészen más, ha Istent szereted, mert pénzt fog adni – hangzik a tanítás (Németh [1997b], C/15–22. perc; vö. Prince [1991], 215. old.). Major Gábor viszont a teljes igehellyel szembenéz, s a következő magyarázattal szolgál. Véleménye szerint ezt a katolikusok félremagyarázzák: *„ha ruhád és élelmed van, elégedj meg vele, ne légy gazdag, add a többit az*

¹⁴ A „hagyományteremtés” szintén sajátos példája szerint Jézus és tanítványai működésük során dúskáltak az anyagiakban (Lk 22,35 alapján), s Jézus csak a kereszten lett szegény (Németh [1997], 5. old.; vö. Prince [1991], 239–240. old.; Copeland [1995], 99. old.), hogy magára vállalja szegénységünket. Ennek néhány evangéliumi részlet ellentmondani látszik. Midőn Krisztus kiküldte tanítványait, a következő utasítást adta nekik: *„Betegeket gyógyítsatok, poklosokat tisztítsatok, halottakat támaszszatok, ördögöket űzzetek. Ingyen vettétek, ingyen adjátok. Ne szerezzetek aranyat, se ezüstöt, se réz-pénzt a ti erszényetekbe, Se útitáskát, se két ruhát, se sarut, se pálczát; mert méltó a munkás az ő táplálékára.”*

(Mt 10,8–10; vö. Lk 9,3; 10,4) Jézus „gazdagságára” pedig a következő igehely alapján következtethetünk: *„A rókáknak barlangjuk van, és az égi madaraknak fészük; de az ember Fiának nincs fejét hová lehajtania.”* (Lk 9,58; vö. Mt 8,20)

¹⁵ Egészen pontosan Németh azt állítja, hogy az ő Bibliájában szerepel ez. Ha így van, akkor nem valótlan állításról, hanem hamis evangélium hirdetéséről van szó.

¹⁶ Németh prédikációjában 2Kor 8,9 a kulcs: *„Mert ismeritek a mi Urunk Jézus Krisztusnak jótéteményét, hogy gazdag lévén, szegénnyé lett érettetek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok.”* (Németh [1997b], A/10. perc) Az igehely azonban csak akkor értelmezhető az *anyagi meggazdagodásra* is, ha elfogadjuk az irányzat nézetét a megváltás természetéről: a Krisztusban hívők nemcsak a bűntől, hanem a szegénységtől – mint kellemetlenségtől – is megváltattak (lásd a 6. lábjegyzetet is).

¹⁷ Például: *„ha ketten közületek egy akaraton lesznek a földön minden dolog felől, a mit csak kérnek, megadja nékik az én mennyei Atyám.”* (Mt 18,19; vö. Mk 11,24) Az adakozással összefüggésben: *„Adjatok, néktek is adatik; ... Mert azzal a mértékkel mérnek néktek, a melylyel ti mértetek.”* (Lk 6,38) Pál levelei közül az adakozással összefüggésben még 2Kor 9,6–15 fontos.

egyháznak!” Szerinte azonban a megelégedés csak a meggazdagodáshoz vezető út első lépcsőfoka: „*ha sikerül megelégedned, akkor majd még többet fogsz kapni! Így indulj el, de azért mégse elégedj meg teljesen... Istenem, nem érdemlem meg, de azért mégis... azért de jó volna az a...*” – és így tovább (Major [1996], 2’34–2’41. perc – szabadon idézve a lényegét). Teljesen nyilvánvaló, hogy itt Major képtelenséget prédikál: az ember vagy megelégszik egy adott életszínvonallal (élelem, ruha stb.), vagy pedig nem. Nincsen átmenet. Az anyagi javak későbbi szintjében beálló esetleges növekedés – megelégedettség esetén – teljesen érdektelen.

A prosperitás teológiájának bibliai megalapozottságát illető vizsgálatunkat röviden összefoglalva megállapítható: képviselői oly módon támasztják alá téziseiket, mely az irányzat háttérében álló bibliamagyarázó elvekkel sincs összhangban. Ez azt jelenti, hogy – az érvelési taktikától függően – vagy az Ó- és Újszövetség egységét sértik meg; és/vagy háttérbe szorítják Jézus Krisztus személyét; és/vagy eltorzítják a szó szerinti értelmet saját prekoncepcióik igazolása érdekében. A következőkben további két, a helyes biblia-magyarázatot nagymértékben elősegítő gondolatot mutatunk be.

Anyagi szegénység és gazdagság a Bibliában: a fogalmak tisztázása

Mivel az ember test és lélek együtteseként teremtett, természetes, hogy anyag és szellem szembeállítása nem helyénvaló. Szükségünk van élelemre, ruházatra, lakóhelyre stb., melyek a létezés materiális összetevőit, feltételeit képezik. Ezek hiánya valóban rossznak tekinthető. Ha a szegénységet ekként határozzuk meg, úgy nyilvánvaló, hogy azt nem tekinthetjük örömteli állapotnak. Ez azonban nem feltétlenül ellenkezik Isten akaratával: az ilyen szegénység létének megengedése gyakran próbatétel a gazdagabbak számára.¹⁸ Az, hogy a tényleges nélkülözést nem tekintjük önmagában jónak, nem jelenti azt, hogy a másik véglet, a mérhetetlen gazdagság olyan pozitív és áldott állapot, melynek megvalósítására feltétlenül törekednünk kell. Az ilyen végletes gondolkodás eredményezi a megelégedettséggel kapcsolatos – meglehetősen komikus – álláspontot Pál apostol tanításával kapcsolatban (lásd az előző alfejezetben).

Célszerű tehát éles különbséget tenni a szegénység kétféle formája között. Tekintsük *abszolút szegénység*nek az olyan állapotot, mely nem teszi lehetővé az emberek fizikai-fiziológiai alapszükségleteinek kielégítését (élelem, ruházat, meleg lakóhely stb.)! A fogalom tehát minden egyéb körülménytől függetlenül, egy konkrét emberre vonatkoztatva, önmagában is értelmezhető, noha történelmi kortól, helytől és esetleg még személytől is függően bizonyos eltérések lehetnek ennek küszöbszintjét illetően. Más oldalról viszont értelmezhetjük a *relatív szegénység* fogalmát is, mégpedig a *gazdagsághoz* viszonyítva. Ekkor az ember fizikai-fiziológiai alapszükségleteinek kielégítése biztosított (tehát nem beszélhetünk abszolút szegénységről), csak éppen az illető ezek biztosításán *túl* nem rendelkezik jelentős mennyiségű anyagi jószággal, felesleggel. Ilyen értelemben a bőséges felesleg anyagi szempontból joggal minősíthető a *gazdag, bővölködő* stb. jelzőkkel, tekintettel az anyagi javak szükségesnél is nagyobb mértékű meglétére. Ezen állapot sem feltétlenül rossz vagy bűnös bibliai szempontból, ha az illető a többteleforrásait nem saját, személyes céljaira, hanem az abszolút szegénység csökkentésére (lásd például Teréz anya oly sokat emlegetett gazdagságát) vagy a valódi evangéliumi értékek hirdetésére fordítja. Semmi ok sincs azonban arra, hogy a fizikai-fiziológiai szükségleteit

¹⁸ Jézus mondja az utolsó ítéletkor a jó oldalon állóknak: tiétek a mennyek országa, „[m]ert éheztem, és ennem adtatok; szomjúhoztam, és innom adtatok; jövevény voltam, és befogadtatok engem; Meztelen voltam, és megruháztatok; beteg voltam, és meglátogattatok; fogoly voltam, és eljöttetek hozzám.”

(Mt 25,35–36) S midőn az igazak nem tudják, hogy mikor cselekedték ezt az Úrral: „Bizony mondom néktek, a mennyiben megcselekedtétek egygyel emez én legkisebb atyámfiak közül, én velem cselekedtétek meg.” (Mt 25,40)

kielégíteni képes hívő *további materiális gyarapodás után vágyakozzék*, s ilyen értelemben a szegénység szónak sem lehet egyértelműen negatív tartalmat adni annak vizsgálata nélkül, hogy az relatív vagy abszolút értelemben értendő. A gazdagodás iránti vágy – kisebb-nagyobb mértékben – már akkor is elfordít Istentől, ha az igényeket Jézus nevében fogalmazzuk meg (vö. 1Tim 6,5). Az Újszövetség materiális jellegű ígéretei éppen arra irányulnak, hogy a Jézus Krisztus megváltásában hívő ember figyelme elterelődjék a mindennapok anyagi természetű gondjairól (ehhez nem hatalmas gazdagság kell!), hiszen eme ígérek szerint az alapszükségletek mindenképp kielégítettek lesznek. Ez utóbbi hangsúlyozása jogos Pál apostol részéről, midőn a túlságosan is „földhözragadt” gondolkodású hívőket bátor adakozásra buzdítja a szegények javára. Ennyiben materiális tartalmú az újszövetségi áldás.

A fogalmak illetően tisztázásával helyes és önellentmondásoktól mentes értelmezése adható a teljes Szentírás anyagi dimenziót is tartalmazó ígéreteinek. A megelégedettség, illetve az esetlegesen gazdag állapot melletti keresztény életvezetés, persze, az ember számára már-már elérhetetlen erkölcsi ideált jelent. Ha viszont a magunk elé kitűzött célokat saját, bűnös emberi vágyaink képére formáljuk, esélyünk sem lesz életünk keresztényivé alakítására. Ha pedig a materiális célok összekuszálása Jézus nevében történik, akkor már valami egészen különös, Gazdaságkorunkat igen jól jellemző jelenséggel állunk szemben.

Az Ó- és Újszövetség kapcsolata az áldások természetét illetően

Nem lehet egyetérteni Németh Sándor állításával az általa helyesnek tartott ószövetségi-újszövetségi áldáskapcsolatot illetően: *„Tévesek azok az igemagyarázatok, amelyek az Ószövetség és Újszövetség áldásait elválasztják egymástól: az elsőt főleg anyagi jellegűeknek, az örök szövetség áldását pedig lelki, szellemi áldásnak igyekeznek feltüntetni, és gyakran egymással szembeállítani. Az Újtestamentum beteljesítője az Ószövetségnek, ezért minden áldásának, ígéretének az örököse is egyben.”* (Németh [1997a], 8. old.) Minthogy ez a felfogás ragaszkodik az ószövetségi áldások univerzális kiterjeszhetőségéhez, nem tud számot adni arról az alapvető jellegzetességről, mely szerint Isten fokozatosan nyilatkoztatta ki magát az emberiség számára.¹⁹ Ez a fokozatosság pedig nagymértékben érinti az Ó- és Újszövetség kapcsolatának helyes értelmezését.

A katolikus egyház – melyet egyébként a Hit Gyülekezete képviselői sátáninak bélyegeznek – kétezer évnyi folyamatos teológiai erőfeszítés nyomán az alábbi módon érzékelteti a két szövetség kapcsolatát katekizmusában: *„A régi szövetség idején is voltak emberek, akikben élt a Szentlélek szeretete és kegyelme és akik mindenkifölött az örök lelki ígérek után vágyódtak, és ezzel már az új törvényhez kapcsolódtak. És megfordítva, az új szövetség alatt is élnek testi emberek, akik még igen távol vannak az új törvény tökéletességétől: az Újszövetség beköszöntéig büntetésre és bizonyos földi ígérekre volt szükség ahhoz, hogy ezeket erényes tettekre ösztönözzék. De még ha a régi törvény elő is írta a szeretetet, nem adta meg hozzá a Szentleket, hogy a »szeretet eláradjon szívünkben« (Róm 5,5).”* (Aquinói Szent Tamás nyomán: katekizmus 1964. bek. – kiemelés tőlem)

„Az evangéliumi törvény beteljesíti a törvény parancsait. Urunk hegyi beszéde távolról sem törli el vagy értékeli le a régi törvény erkölcsi előírásait, hanem kibontja a bennük rejlő lehetőségeket és új elvárásokra hívja fel a figyelmet: ezáltal kinyilatkoztatja az egész isteni és emberi igazságot. Nem tesz hozzá új, külsődleges előírásokat, hanem szívünket, tetteink gyökerét változtatja meg,

¹⁹ Ehelyütt megjegyzendő, hogy a Hit Gyülekezete által is képviselt, úgynevezett fundamentalista biblíamagyarázat nemcsak hogy nem tud, hanem nem is akar számot adni arról a jellegzetességről, hiszen határozottan tagadja azt.

hiszen az ember szívében választ tiszta és tisztátalan között (vö. Mt 15, 18–19), ott él a hit, a remény és a szeretet és velük együtt a többi erény. Az evangélium tehát a mennyei Atya tökéletességének (vö. Mt 5, 48) utánzásával és követésével teljesíti be a törvényt...” (katekizmus 1968. bek. – második kiemelés tőlem) Tehát Jézus Krisztus kereszthalálával és a Szentlélek elküldésével immár felnőtt korba lépett az emberiség: nincs szükség különleges anyagi jutalmakra az istenképmáshoz méltó emberi életvitel megvalósítása érdekében. A prosperitás teológiája viszont az elképzelhető legkellemesebb megoldást nyújtja az – amúgy bűnre hajlamos – ember számára: az új szövetséggel a kényelmetlenül aprólékos ószövetségi szabályok és a kapcsolódó büntetések eltöröltettek, a földi gazdagságra vonatkozó ígéretek pedig megerősítettek.

A prosperitás teológiája okkult mechanizmusok tükrében

Amennyiben a nyíltan pénzszerzésre irányuló törekvéseket szellemi dimenzió hozzáadásával próbáljuk meg legalizálni (megszentelni), úgy a prosperitás teológiáját képviselő irányzatnak szembe kell néznie a napjainkban szintén egyre népszerűbbé váló okkult²⁰ pénzszerzési praktikák és a saját maguk által hirdetett módszerek közötti feltűnő azonossággal. Ehelyütt csupán néhány összefüggésre világítunk rá Stuart Wilde: *A Pénzcsinálás trükkje* című ezoterikus műve segítségével, melyet találomra választottam ki az okkult kiadványok sokasága közül. Az okkultizmussal való egybevetés annál is inkább fontos, mert Németh Sándor előszeretettel illet általa nem értett, vagy kompromittálni kívánt jelenségeket (például a katolikus Mária-tiszteletet) ezzel a váddal, anélkül hogy állításait bizonyítékokkal támasztaná alá (Németh [1998a]). A továbbiakban – a hitelesség okán – elsősorban idézetek segítségével állítom párhuzamba az eltérő retorikát használó, de a meggazdagodást egyformán – közvetlen vagy közvetett – célként maga elé tűző két szellemi áramlatot.

(1) *A Földi Paradicsom; Isten akarata és a hazug tradíció* – Mindkét irányzat egyként hirdeti, hogy itt a Kánaán, s hogy Isten akarata a gazdagság: „Lényeges megértenünk, hogy minden anyagi gazdagság itt van a földön. Nem a mennyből fog ránk zuhogni, mert már itt van a földön, és több is van belőle, mint amennyire bárkinek is szüksége lehet. A Biblia beszél arról, hogy a tengerek bőségét fogjuk szopni, és a homokba rejtett kincset (lásd 5Móz 33, 19).” (Copeland [1995], 130. old.; vö. 109–110. és 154. old.) „Nagyon fontos megértened: Isten akarata az, hogy bőségben élj. Ha ismered az Ő szándékait, annak eredményei lesznek. Ha biztosan tudod valamiről, hogy az Isten akarata, többé nem szabadna nélkülözned. ... A nincstelenség a törvény átkához tartozik, de Jézus Krisztus megváltott minket az átoktól, és olyan bőséggel ajándékozott meg bennünket, amely sokkal több a létszükségletek pusztá betöltésénél!” (Copeland [1995], 80–81. old.; vö. Prince [1991], 209. és 261–264. old.; Németh [1997b], C/25–30. perc)

Okkult hangszerelésben ugyanez: „Manapság, ha bolygónkat nézzük, látjuk, hogy kivételesen dús helyen élünk. ... [M]indenből felesleg van. Az éghajlat mérsékelt; a tengerek többnyire igen gazdagok; a lábainknál hever minden fűtőanyag, ásvány és vegyszer, amire szükségünk van. A nap a földjeinkre süt és óriási gazdagságot ad nekünk. Több az étel, mint amennyit valaha megehetünk. Több a gazdagság, a munkalehetőség és az erőforrás, mint amennyit valaha fel tudunk használni.

Gondoljunk arra: miért helyezne bennünket Isten vagy az Isteni Erő ilyen hihetetlen gazdagságba és bőségbe – igazi Édenkertbe –, ha azt várná tőlünk, hogy szegények legyünk és hiányt

²⁰ Az okkultizmus körébe tartozik – a *Cambridge Enciklopédia* meghatározása szerint – a mágia, a jövőbelátás, a spiritizmus egyes formái és a boszorkányság. Az okkult tudást általában titokban tartják, csak a beavatottak ismerhetik.

szenveljünk? Értelmetlen lenne. Természetes, hogy felhasználjuk a körülöttünk lévő erőforrásokat és fokozatosan meggazdagodunk. Isten ezt nyilván úgy látta, mint aminek nagy a valószínűsége. Életünk e dimenzióit tekintve a gazdagság természetes.” (Wilde [1994], 75–76. old.) A tévesnek minősített vallási tradícióról is olvashatunk: „[A]z emberek hajlamosak nem spirituális dolognak tekinteni a pénzt. Ez azért van, mert a fontosabb vallások – különösen régebben – azt tanították, hogy a szegénység szent, a gazdagság pedig nem az. ... A szegények megkérdezték: »Hogy lehet, hogy a ti Istenetek hagy engem éhezni?« Erre nem volt elfogadható válasz. Ezért a vallások különleges helyet ígértek a mennyben, ami kicsit egyszerűbb volt, mint kitalálni, hogyan lehetne megváltoztatni a reménytelen helyzetet.” (Wilde [1994], 75. old.)

A prosperitás főpapjai hasonló elszántsággal kárhozzátják az anyagi javakkal kapcsolatos tradicionális beállítottságot: „A szegénységet a középkorban tették a keresztény vallás részévé; abban az időben, amikor elvették az emberektől a Bibliát, és eldugták a kolostorokban. A szegénységi fogadalmakat akkor vezették be a kereszténységben, amikor a vallási hierarchia uralomra jutott. Azok pedig, akik ezt a rendszert működtették, nem voltak újjászületett emberek.” (Copeland [1995], 44. old.) Németh Sándor sem viseltetik különösebb szimpátiával a tradicionális keresztény beállítottság iránt: „Fúj, hazugság!” – adja a szót a végletekig fanatizált tömeg szájába (Németh [1997b], C/2. perc; vö. Major [1996], 25. perc).

(2) A munkával szerzett jólét alattassága; az „adok-kapok” kultusza – Ha már úgyis a Földi Paradicsomban élünk, akkor nyilvánvaló, hogy csak az ördög karmaiban vergődők dolgoznak keményen a megélhetésért, de nem így a beavatottak: „Hányszor hallottuk már, hogy ha pénz akarunk keresni, keményen kell dolgoznunk? S ki mondta ezt? Akik mondták, olyanok voltak, akik nehéznek érezték az életet. (...) Az a gondolat, hogy a kemény munka és a küzdelem elkerülhetetlen, természetesen képtelenség. A gazdagság energiájában nincs küzdelem, csak áradás. Ha küzdünk, akkor valamit meg kell változtatnunk a gondolkodásunkban vagy az életmódunkban. Az erőfeszítés természetes része fizikai állapotunknak, de a küzdelem érzelemmel terhelt erőfeszítés, ami természetellenes és szörnyű. Nincs rá szükségünk.” (Wilde [1994], 62. old.)

A modern „kereszténység” az üzletemberek hibáiról így tanít: „Isten többek között a kevélységet mutatta, ami a legtöbb üzletemberben megvan, különösen azokban, akik keményen dolgoznak, akárcsak az apám. Ő bizony semmit sem fogadott el; ha valaki adhatott, az csakis ő volt! Ha Isten valamiképpen meg akarta ajándékozni, csak az üzleten keresztül tehette, mert amikor valaki adni próbált neki, apám kényelmetlenül érezte magát és zavarba jött. Ez nem jó dolog.” (Copeland [1995], 90. old.) „Vannak üzletemberek, akik nagy összegeket adakoznak, Isten adományát viszont nem képesek elfogadni. Előfordulhat, hogy tudod, hogyan juthatsz nyereséghez Istenbe vetett hit által, de ajándékot elfogadni nem vagy képes. Talán eszedbe sem jutott még a munkán kívül más forrás!” (Copeland [1995], 177–178. old.)²¹

A szegények javára történő adakozás egyébként fontos keresztény erény. Csakhogy itt nem valamiféle nemes együttérzés a motiváló erő, az öncélú öszznépi „adok-kapok”-ban a szegénység elkerülésének legfeljebb önmagunkra vonatkoztatva van szerepe. Ha a cél a pénzszerzés, akkor az ezt elősegítő mechanizmusok működésében kitüntetett szerepe van az adakozásnak: „A pénz olyan mint a trágya: mindenfelé szórunk kell, hogy a dolgok növekedjenek. Ha az elvesztésétől való félelemből ragaszkodunk a tőkénkhez, keveset vagy

²¹ Németh a modern nyugati „munkaetika” fenti változatánál némileg „konzervatívabb” álláspontot hirdet, amennyiben hangsúlyozza a munka fontos szerepét az anyagi javak megszerzésében, bár az „igaz hívő” a befektetett erőfeszítés értékénél jóval többet várhat (vö. Németh [1997a], 7. old.; Németh [1997b], C/32. perc).

semmit sem érünk el az életben.” (Wilde [1994], 178. old.) „[H]a valaki kér tőlünk valamit, adjuk oda neki. Ha őszintén érezzük, hogy minden dolgok része vagyunk, és hogy az élet inkább bennünk, mint rajtunk kívül van, akkor érzéseinkben a világ minden gazdagsága a miénk lesz, még ha pillanatnyilag nem is áll rendelkezésünkre. (vö. Németh [1997b], C/38. perc) ... Hogy ehhez eljussunk, el kell sajátítanunk egy olyan magatartást az általunk ténylegesen birtokolt dolgokkal kapcsolatban, mely nem megköt, hanem felszabadít. Ezen azt értem, hogy lehetnek ugyan hasznos és örömet szerző javaink, ám ezeket a ragaszkodás érzelmével vesszük körül, ez elvág bennünket az áramlástól és attól az érzéstől, hogy a gazdagság mindenütt ott van, és a dolgok természetesen és erőfeszítés nélkül jönnek hozzánk.” (Wilde [1994], 106. old.)

Ha valaki számára idegen az okkult retorika, úgy „keresztény” köntösben is megkaphatja ugyanezt: „Ha hiszel Istenben és magadra vállalod Krisztus Teste szükségét, nyitott edénnyé válsz, amelyen Isten dolgai átfolytak másokhoz. Mindaz, amit Istentől kapsz, Jézuson keresztül árad rád. Vajon elveszített Jézus valamit is azzal, hogy adakozott? Nem, a mai napig minden az övé. Az 1János 4,17 megdöbbentő kijelentést tesz: »... amint Ő van, úgy vagyunk mi is e világban.« ... Az Isten jobbán elfoglalt jelenlegi pozíciójában Jézus többet birtokol a javakból, mint amennyit továbbadhat. Mi viszont társörökösei vagyunk, tehát Ő gondot visel arra, hogy bőven legyen nekünk is, amiből adakozhatunk. ... Ha a csatorna állandóan nyitva áll, az áradás folyamatos: a szeretet és erő, a pénz, a táplálék és mindazon dolgok, amelyekre szükség van, szünet nélkül áramlanak! (...) Törődj a magad dolgával, és hagyd, hogy Isten is megtegye, ami Rá tartozik. Akkor folyamatosan kapsz majd. Minél többet adsz, annál többet kapsz, és minél többet kapsz, annál többet kell adakoznod. Isten tervezte el, hogy a dolgok így működjenek. Amikor eljutsz ideig, több lesz a bevétel, mint amennyit továbbadhatsz.” (Copeland [1995], 45–48. old.; vö. Prince [1991], 241–242, 247, 254–255. old.) Azt is megtudjuk, hogy az egymillió dollárját páncélszekrényben tartó ember egyfajta sátáni dugulást jelent. Tehát a „pénz- és áruforgalom” öncélú növelése abszolút „keresztény” erény.

(3) Kivetített akarat; eltökéltség, agresszivitás – A kevésbé szívesen és könnyedén adakozók pénztárcájának megnyitását további okkult praktikák is elősegítik: „Az európai okkultistáktól tanultam, hogy nekünk, embereknek, a legnagyobb erőnk a megfelelően kivetített akaratban rejlik. ... A szellem ereje akaratunk középpontjába visz bennünket úgy, hogy összpontosításunk kristálytisztává válik, erejével eltalál bármely célt. (...) Ha elkötelezettségünk nem elég erős, az élet nem adja meg, amit akarunk, nem törődik a jólétünkkel, hiszen nem is tudja, mit akarunk. Az egyetlen járható út, hogy jelezzük vágyainkat, tartsuk őket gondolataink előterében, és agresszíven kérjük – sőt, követeljük –, hogy az élet teljesítse.” (Wilde [1994], 137–139. old.) Németh Sándor pedig 2Móz 12,35–36 alapján olyan imára buzdítja a híveket, hogy Isten tegyen minket kedvessé mások előtt, hogy azok ellenállhatatlan vágyat érezzenek aranyaik nekünk adására, s eme kivetített akarat működésére még egy példát is felhoz saját életéből (Németh [1997b], B/18–23. perc).

Wilde egyébként így ír egy általa csodált igazi okkultistáról, akinek boldogan adták az emberek a pénzüket, s pillanatok alatt két és fél millió dollárral kopasztotta meg őket: „Tolvaj vagy nem? Különös módon ő volt a legspirituálisabb személy, akivel valaha találkoztam, mert őszintén önmaga volt, s egyéniség is. Tetszik vagy nem, módszertana volt, szabályai, törvényei, melyek szerint élt. Akaratának ereje megkövetelte, hogy az élet úgy támogassa, amihez hozzászokott, és ezt az emberek szolgálatkészen megtették. Ő viszont nagyvonalú volt. Odaadta az utolsó ingét is, mert gazdagsága forrását korlátlanul tekintette. Soha egy pillanatra sem gondolt arra, hogy anyagi forrásai kimerülhetnek. Ha elkövetett valami hibát, az az volt, hogy hagyta, hogy az emberek akaratukat teljesen az övének engedjék át. A fickót kicsit elragadta az egója és kezdte

azt hinni, hogy a felsőbb hatalmak őt küldetésre választották, és megváltoztathatja a világ sorsát.” (Wilde [1994], 142. old.)

Visszatérve a „keresztény” pénzszerzési módszertanra, íme az agresszív sikerrecept, mely konkrét és célratoró: „*Atyám, Jézus nevében, X dollárt kérünk. Ez a pénz rendelkezésünkre áll mennyei folyószámlánkon, és most levesszük róla. A Márk 11,23–24 értelmében teljes szívünkben hisszük és meg is valljuk, hogy Jézus Nevében ez az összeg a miénk. A Máté 18,19 szerint megegyezünk abban, hogy X dollárunk van. A mai naptól ennek gondját Rád bízunk, és köszönjük Neked. Sátán, Jézus nevében hatalmat veszünk most a tevékenységed fölött, megkötözünk és megerőtlenítünk téged. Szolgáló szellemek, a Zsidó 1,14 alapján megbízunk benneteket, hogy menjetek és hozzátok el nekünk ezt az összeget. Atyánk, magasztalunk Téged, mert dicsőségesen betöltöd szükségünket a te gazdagságod szerint Krisztus Jézusban. Dicsérünk azért is, hogy Jézus nevében megsokasítod a vetőmagunkat.*” (Copeland [1995] 163–164. old.) Ez ám a határozottság!

De vajon mi jogosítja fel az embert milderre? Az, hogy Jézus már mindent „elintézt” helyettünk: „*Mózes 5. könyvében Isten kemény nyakúnak és istentelennek nevezte Izraelt. Az Újszövetségben viszont azt olvassuk, hogy Isten igazságává tettünk Jézus Krisztusban. Már nem konok embereknek lát. ... Ő a Bárány [azaz Jézus – K.T.] vérén keresztül néz minket, és szeplőtelennek, feddhetetlennek, kifogástalannak lát. Izrael Isten szolgálója volt, mi viszont a fiai vagyunk (lásd Gal 4,7). Tisztában kell hát lennünk azokkal a jogokkal, amelyek Isten gyermekeiként és országa polgáraiként megilletnek bennünket.*” (Copeland [1995], 69. old.) „*Nem mindegy, hogy milyen szavakat használsz! Neveld rá magad, hogy minden tettet, szavad és gondolatod megfeleljen annak, amit Isten tesz, mond és gondol! Ő a beszéde miatt kötelezi magát szükségleted betöltésére, és nem a te igazságod vagy annak hiánya miatt. A Jézus feltámadásakor életbe lépett szövetség kötelezi Őt erre. Ha tántoríthatatlanul erre a szövetségre alapozol, kijöhetsz a szükségállapotból!*” (Copeland [1995], 157–158. old.) Tehát miénk a jog, az Úré a kötelesség. Igazán kedvező alapállás, nem csoda, hogy világszerte milliók születnek újjá eme kényelmes szövetség jegyében.

(4) *A számla benyújtása; a helyes példakép megválasztása* – Ha már kellő mértékben sikerült átalakítanunk tudatunkat és megnyíltak a „mennyei csatornák”, akkor tízezer dollárok „röpködnek majd Önök körül, és nem kell 20 dollárért megalázkodniuk egy automata előtt. Amikor ezt a szintet elérik, más lesz az, amit a gazdagsággal és az anyagiakkal kapcsolatban éreznek. Mivel megszabadulnak a pénzért folyó küzdelemtől, és mivel már nem merülnek nyakig a túlélő életformába, azok a belső erők, melyek állandóan eltaszítanak a pénzt, megnyugszanak. Agyunkban a pénz a túlélés jelképéből a szabadság jelképévé változik. Hirtelen áradnak a lehetőségek, megerőtletés nélkül dől a pénz, az emberek pedig, látva lelki nyugalmsukat, rajzanak Önök körül, hogy rájöjjenek, hogyan jutottak idáig. Amikor megjelennek, nyújtsák be nekik a számlát!” (Wilde [1994], 26. old.) Németh Sándortól megtudjuk, hogy a prosperitás evangélikusai között is a várható hozam alapján alakultak ki az árfolyamok. Van olyan, aki örülhet, ha mikrofonhoz jut, vannak ötven dolláros előadók, s vannak akik tizenötezer dollárt is elkérnek, mivel olyan üzenetük van, mellyel akár ötmillió dolláros haszonhoz is hozzá lehet jutni (Németh [1997b], D/20. perc).

Persze, e misztikus körökben, ahol komoly pénzekről van szó, nem árt, ha hiteles személy hirdeti az ígét: „*[A]melyik gurunak nincs Rolls Royce-a, az semmirekellő. Amikor keservesen előrehaladunk a keresésben, hogy megerősödjünk, szimbólumokra van szükségünk, olyanokra, melyek az életnél is nagyobbak. Hogyan juthatunk előre egy cingár tökfél mellett, aki ágyékkötőt visel és biciklin kalimpál? Ahhoz, hogy boldoguljunk, nagyra törőknek kell lennünk. A gurunak az*

»életben való boldogulást« kell jelképeznie. Ha valami nincstelen idiótát követünk, törekvéseink leértékelődnek, nehogy hagyjuk szellemi vezérünket. Ahelyett, hogy boldogulnánk, egy autógumi-javítóban kötünk ki Karachi egyik mellékutcájában. Felejtsük el! Én azt akarom, hogy a gurum kövér, gazdag és boldog legyen.” (Wilde [1994], 174–175. old.) Milyen igaz! Major Gábor határozottan ki is jelenti: „Isten azt akarja, hogy ne egy Trabantból hirdesd Isten igéjét, hanem Mercedesből!” (Major [1996], 26. perc) S a prosperitás „gurui”, úgy tűnik, élen járnak a példamutatásban.

Már ez a rövid áttekintés is bárkit meggyőzhet arról, hogy a fenti „szellemi” mozgalmak esetében aligha másról van szó, mint arról, hogy a Gazdaságkorunkat éltető termelési és fogyasztási örület a szokottnál is magasabb hullámokat verjen. Hedonizmus ez a javából, lett légyen az akár okkult, akár „keresztény” köntösbe csomagolva.²²

A prosperitás teológiája és a globális problémák

A szellemi dimenziók vizsgálata után fordítsuk figyelmünket a földi realitások felé! Féltre kell tegyük az olyan felelőtlen, negatívan tudatformáló kijelentéseket, mint hogy az Úrban bizakodó nem ijesztgethető energiaválsággal (Copeland [1995], 80. old.), vagy hogy glóbuszunk maga a tejjel-mézzel folyó Kánaán (lásd korábban). Tudvalevő ugyanis, hogy századunkban az emberiség létszáma és fogyasztása (bővülködése) immár olyan mértékűvé vált, hogy valószínűleg túlléptük bolygónk eltartóképességét, azaz jelenlegi fejlődési pályánk hosszú távon fenntarthatatlan. Ezt látszanak igazolni az olyan világméretű környezeti problémák, mint az esőerdők csökkenése, állat- és növényfajok gyors ütemű kipusztulása, az ózonlyuk, valamint az üvegházhatás erősödésén keresztül bekövetkező globális felmelegedés, illetve éghajlatváltozás. Keresztény – és általános erkölcsi – szempontból aggályos, hogy míg a világ népességének alig húsz százaléka magas „életszínvonalon” él és a rendelkezésre álló erőforrások mintegy nyolcvan százalékát fogyasztja, addig a kevésbé szerencsések tömegei gyakran naponta kénytelenek az éhhalállal szembenézni. Mindezen problémákra vajon milyen válasszal szolgál a prosperitás teológiája?

Az irányzathoz tartozó Pat Robertson az emberi kapcsolatok teljességét piacósító MLM (Multi Level Marketing)²³ cégein 1994-ben adott túl, s a CBN (Christian Broadcasting Network) nevű amerikai „keresztény” televíziós hálózat alapítója és tulajdonosa. Kiindulópontja szerint földünkön gonosz erők világkormány létrehozására törekszenek, s ezért az emberiség minden globális szinten jelentkező erőfeszítésével határozottan szembe kell helyezkedni. Ez az elutasítás – a törekvés tartalmától függetlenül – mindenre vonatkozik: „Gyermekeinket országszerte világpolgárokká képezik ki, ránevelik a föld, a környezet, az állatok tiszteletére, és mindenféle etnikai csoportba tartozó, bármely vallást valló és bármilyen szexuális orientációjú ember tiszteletben tartására. E tanítást később tömegméretekben fogják majd besulykolni a világkormány finanszírozásával.” (Robertson [1993], 230. old.; vö. Lindsey [1995], 47–48. old.) A

²² A prosperitás teológiája hedonizmust dicsőítő szellemes példabeszédekben is „bővülködik”. Íme egy ilyen, „keresztény” elmélkedésből fakadó életbölcesség: „Aztán valami olyat mondott [az Úr – K.T.], amit sohasem fogok elfelejteni: »Fiam, ha egy tehenet vezetek hozzád pénzeszsákkal a nyakában, az ég szerelmére, fejd meg, mielőtt hazaküldöd!« Az Úrnak roppant humorérzéke van, de csak azóta szereztem erről tudomást, amióta időt töltök Vele, és elmélkedem a beszédén.” (Copeland [1995], 94. old.)

²³ Ebben a rendszerben az emberek személyes ismeretségeiket felhasználva közvetlenül próbálják értékesíteni az árucikkeket. A hazánkban igen elterjedt *Amway* ugyanezzel a módszerrel dolgozik. Általánosságban is mélyen elgondolkodtató, hogy e rendkívül destruktív gazdaságkori marketingstratégia kidolgozói és terjesztői között előkelő helyen szerepelnek az úgynevezett „evangéliumi keresztények” (Morvay-Somorjai [1996], 27. old.). A cikkből kiderül, hogy a Hit Gyülekezete nem szimpatizál ezzel a jelenséggel, alighanem azért, mert a termékforgalmazók beszerzése és lelkesítése kísértetiesen hasonlít a gyülekezet modern „istentiszteleteihez”.

szerző tézise szerint az ördög világalurmi törekvéseivel szemben csak egy független, állig felfegyverzett, „keresztényi” Egyesült Államoknak van esélye. *„Ha Amerika szabad, az embereknek máshol is megmaradhat a szabadságba vetett reménységük. De ha Amerika lehanyatlik, a világ többi része se nagyon reménykedhet tovább.”* (Robertson [1993], 274. old.; vö. Lindsey [1995], 332–333. old.)

Azonban a sűrű sátánizációkkal telített sorok közül is kiolvasható a szerző valódi aggodalma, s a világ szegényei iránt tapasztalható mélységes megvetése: *„Hogyan éreznéd ... magadat a vádlottak padján, ha a népbíróság, akik előtt megjelenesz, műveletlen földművesekből tevődne össze, akiknek évi 300 vagy 500 dolláros keresetéhez képest te a magad évi 25 000 dollárjával mohó kapitalista kizsákmányolóknak tűnnél? Milyen esélyeid lehetnének az igazságra, józanságra vagy a közös értékrendszerre? Semmilyenek!”* (Robertson [1993], 224. old.) Megtudhatjuk, hogy az ördögi új világrend az irigység és a kapzsiság új, soha nem látott szintjét fogja megvalósítani, ahol a harmadik világ országai az ENSZ-en keresztül próbálják lecsapolni a gazdag országok vagyonát. Az amerikaiak már most is rettegnek az állami adóhatóságok szankcióitól. *„Hová fog nőni ez a félelem, mikor két kontinensnyi ember fog nyíltan sóvárogni anyagi javaid után, és nem áll majd módodban megtartani magadnak, ami a tiéd!”* (Robertson [1993], 261. old.; vö. 221. old.; Lindsey [1995], 169. old.) Szerény kérdés e félelmek láttán: nem lehet, hogy már meg is valósult a kapzsiság új világrendje?

Mi a helyzet a környezetvédelemmel? Robertson a tengerek, a levegő, a földek, az erdők, az energiaforrások, az állat- és növényfajok védelmét világszinten egységesen és rendszerszemléletben biztosítani kívánó intézkedéseket egy szinten említi a gazdaság globalizációjával, a kozmopolita világpolgársággal és Adolf Hitler rémképével fenyegetőzik (Robertson [1993], 207–211. old.). A szerző a világ problémáira sajátos válasszal szolgál: *„Az volna ám igazán forradalmi, ha a világ nemzetei valóban a Jákób Istenének útjait kezdenék járni! Csak egyetlen, Aranyszabály néven emlegetett alapelvének önkéntes alkalmazása megszüntetné a lég- és vízszennyezést, a bűnözést, a válásokat, a gyermekek ellen elkövetett visszaéléseket, a kábítószerkereskedelmet, a gazdasági kiszípolozást, az emberi jogok lábbal tiprását és a háborút.”* (Robertson [1993], 247. old.) Ez az Aranyszabály pedig nem más, mint az *„Úgy cselekedj másokkal, ahogyan szeretnéd, hogy veled mások cselekedjenek!”* bibliai törvénye (vö. Mt 7,12).

Abban maradéktalanul egyetértünk, hogy az említett Aranyszabály általános vezérelvkénti alkalmazása (egyéni és nemzeti szinten egyaránt), jelentős javulást eredményezhetne a világ problémáiban. Csakhogy a szerző által említett lég- és vízszennyezés, valamint a gazdasági kiszípolozás (például a harmadik világ erőforrásainak fejlett világ általi kisajátításán keresztül) nem a mások iránti emberi rosszindulat terméke! Észre kellene venni a szoros összefüggést a szerző által oly vehemensen védelmezett észak-amerikai jólét (bővülködés) és az említett válságjelenségek között. A prosperitás teológusai által hirdetett fogyasztásorientált „keresztény” eszménykép összeegyeztethetetlen a világ hosszú távú fenntarthatóságával és a valamennyi embert egyaránt szolgáló (vagy legalábbis a jelenleginél méltányosabb) gazdasági rendszer megvalósíthatóságával.

Mindenesetre a Robertson által felvázolt sátáni forgatókönyv megvalósulása elleni küzdelem hatalmas pénzügyi erőforrások bevetésével zajlik. Evangelizációs média-villámháború hirdetik meg világszerte (Robertson [1993], 103. old.), melynek következtében milliók „születnek újjá” Jézus Krisztusban, s – amint a kitűnő kritika fogalmaz – a résztvevők bekapcsolódnak *„abba az internacionális, vallások feletti gyülekezetbe, amelynek Boldog Termelő és Fogyasztó a neve és amely a legtöbb hívet tudhatja magáénak a világon. Az istenhit*

helyes alkalmazása szavatolja a földi és égi üdvözülést; Jézus megtanítja a híveket prosperálni, az üdvösség pedig egy utópisztikus fogyasztói birodalom, ahol Isten népe a haszonélvező, a Szent Szellem pedig az ügyek intézője.” (Vácz [1993], 497. old.) Pat Robertsontól megtudjuk azt is, hogy az úgynevezett Keleti Tömb (az egykori KGST) demokrácia felé tartó mozgása Jézus Krisztus születése óta a legnagyobb lehetőségét kínálja a keresztény evangelizáció számára (Robertson [1993], 95. old.). Mintha régióink legalábbis dzsungel volna, ahol sosem hallottak még az evangéliumról az emberek. Ám valóban, az a Krisztus, akit az itt bemutatott prosperitás teológiája hirdet, korábban tényleg ismeretlen volt errefelé. A nemzetek szuverenitása, a nemzet kulturális hagyományai ezek szerint csak addig fontosak, amíg az amerikai kultúráról van szó. Minden egyéb emberi örökség kidobandó eretnokség és tévedés.

Természetesen felelős keresztény álláspont is kialakítható a környezeti problémák láttán. Az amerikai John B. Cobb jr., a korunk globális kihívásait kitűnően érzékelő protestáns (de nem prosperáns!) teológus, a következő kérdések alapos tanulmányozását javasolja a kereszténységet torzító észak-amerikai tendencia láttán: *„Ha érzékeljük az általános bőség létrehozására vonatkozó térbeli és időbeli korlátokat, úgy mi módon kell újragondolnunk keresztény hitünket? Miféle reménnyel helyettesíthetjük az emberiség helyzetének erőteljes javításába vetett reményünket? Újra hangsúlyoznunk kell-e az üdvösség másvilági mivoltát?... Komolyan kell-e vennünk Jézus gazdagokkal szembeni határozott állásfoglalását? Van-e értelme létszükségleti szinten élni egy továbbra is gazdag társadalomban?”* (Cobb [1992], 28. old.) S a globális kihívások eme kérdések mindegyikére határozottan igenlő választ sugallnak!

A prosperitás teológiájának értékelése

A fentiekben bemutatuk a prosperitás teológiájának mibenlétét, megvizsgáltuk annak megalapozottságát a Szentírás fényében, majd pedig feltártunk két gyakorlati következményt: feltűnő hasonlatosságát az okkult pénzszerzési módszerekkel, valamint a világ globális problémáival szembeni teljes tehetetlenségét. Zárásként értékeljük az összefüggéseket: először néhány gazdasági vonatkozásra hívjuk fel a figyelmet, majd pedig teológiai szempontból is teszünk két megjegyzést.

Értékelés gazdasági szempontból

Korunk emberiségének figyelme az úgynevezett felvilágosodást követően fokozott mértékben fordult az élet anyagi dimenzióinak irányába, legalábbis az euro-atlanti régióban. Mindez természetesen nem maradt következmény nélkül, s a termelés és a fogyasztás növekedési üteme itt többnyire túlszárnyalta a lakosság létszámában beállott növekedést. A prosperitás teológiájának bölcsőjében, az Egyesült Államokban, különösen látványos eredményeket sikerült felmutatni e téren. Az egy főre eső reál (azaz az inflációtól megtisztított) bruttó nemzeti termék (GNP) századunkban átlagosan évi másfél százalékkal növekedett, amely 47 évenkénti megduplázódást jelent. Történt mindez az egyesült államokbeli lakosság ugyanezen időszakban bekövetkezett mintegy megháromszorozódása mellett! (Heilbroner-Thurow [1996], 60. old.) Ez a folyamat a XVIII. században kezdődött ipari forradalomban gyökerezik: *„A műszaki fejlődés a tárgyak szélesedő, mélyülő, egyre sebesebb áradatát hozta magával. A cipő, a kabát, a papiros, az ablak, üveg, szék és vödör – a kapitalizmus előtti időkben a kivételezett keveseken kívül mindenki számára nagy tiszteletben tartott tárgyak – mindennapi árucikkeké váltak. A kapitalizmus fokozatosan utat nyitott az általunk [tudniillik a szerzők által – K.T.] életszínvonalnak nevezett jelenségnek – az anyagi javak állandó, szabályos, rendszeres növekedésének számban, választékban és minőségben, a társadalom nagy tömegei által élvezhetően. Ehhez hasonló folyamat ennek előtte sohasem volt.”* (Heilbroner-Thurow [1996], 22. old.)

Mindeme folyamatnak azonban megvan a maga árnyoldala is: létünk szellemi dimenziója egyre könnyebben merül feledésbe, az emberi kapcsolatokra a gazdaság és a pénz világa nyomja rá bélyegét, s korábban nem tapasztalt súlyosságú környezeti problémák fenyegetik a földi élet további sorsát. Jogos tehát, ha korunkat – Czako Gábor nyomán – a *Gazdaságkor* elnevezéssel illetjük. S midőn az emberek tudatát egyre nagyobb mértékben fertőzte meg ennek szelleme, sajátos történelemszemlélet kezdett kialakulni, mely az emberiség történelmének elmúlt tízezer évét merő bevezetésként szemléli civilizációnk igaz történetéhez, mely az utóbbi mintegy kétszáz évben bontakozott ki (Polányi [1997], 59. old.). Az emberi mivolt lényegét illető következtetéseinket rendszerint ez utóbbi periódus alapján vonjuk le. Kialakul a gazdasági ember (homo oeconomicus) eszményképe, aki földi élvezetét racionális megfontolások segítségével maximalizálja, noha ilyen attitűdre korábban sokkal ritkábban lehetett példát találni, s még napjainkban is sok az ezzel kapcsolatos „anomália”. Mindenesetre jó úton haladunk e materialista jellegű nézet teljes egyeduralma felé, s ezt a folyamatot az általunk is bemutatott „álszemléti” irányzatok sokasága csak tovább erősíti.

E fordulat azonban a kereszténység anyagi javakkal kapcsolatos gazda(g)sági tanítását aligha befolyásolja, mely tanítás természeténél fogva örök és változatlan. Ám a prosperitás teológiája által közvetítettek nagymértékben magukon hordozzák a kor és a hely jellegzetességeit (huszadik század vége, gazdaságilag fejlett régió), s ilyen értelemben kissé komikus, midőn önmagát az apostoli gyökerekhez visszatérő teljes evangéliumi irányzatként láttatja. Ugyanis aligha van egyébről szó, mint arról, hogy az utóbbi időben az emberek egy része materiális értelemben jelentős gazdagodásnak indult, s az érintettek részéről felmerült a teológiai legitimitáció igénye. Különösen igaz ez a rendszer anyagi „áldásait” előszeretettel élvező azon gyülekezeti pásztorokra és köreikre, akiknek a „keresztény” látszat fenntartása egyfajta létszükségletté is vált – tekintettel a Biblia által kínált adománygyűjtési lehetőségekre. Az egyesült államokbeli modellben a vallási gyülekezetek fenntartására kizárólag ezen adományok hivatottak (lásd Schanda [1996], 13–14. old.). Ezek mértéke igen magas szintet érhet el, ha nem a rendszeridegen, hedonizmust elutasító és a szegénység vállalására buzdító Jézust, hanem az anyagiakban is dúskáló Ábrahámot, Jákobot, Dávidot és Salamont állítjuk előtérbe. A nagyobb gazdasági erővel rendelkező gyülekezet – mely ráadásul a korszellemmel sokkal inkább összeegyeztethető, kevesebb személyes lemondást igénylő tanítást prédikál – erőforrásain keresztül könnyebben hozzáfér az emberek megszólítására képes tömegkommunikációs csatornákhöz (illetve saját csatornákat építhet ki), s a média, illetve a megszólítottak részéről is pozitívabb választ várhat, mint egy kevésbé rendszerkonform, csekélyebb gazdasági erőforrással rendelkező „irányzat”.

A rendszeridegen felekezet két út között választhat: (1) tanításában engedményeket tesz, mintegy modernizálva a két évezredes hitletéteményt; vagy (2) hívei többségét elveszti, s anyagilag ellehetetlenül. Mindez akkor érvényesül a maga nyersségében, ha tiszta piaci körülményeket teremtünk a vallási szférában is, s ennek következtében egyházak versengenek – a vállalatokhoz hasonlóan – a „fogyasztók” kegyeiért, s ekkor a felekezetek között is a *profit* válik szelekciós kritériummá a tanítás minősége helyett. S a prosperitás teológiáját képviselők – a keresztény hagyományok felszámolását ateista szempontból üdvösnek tartókkal karöltve (lásd például Seres [1997]) – éppen eme piacosítás leghangosabb szószólói. Az állam és az egyház teljes pénzügyi szétválasztására irányuló zajos erőfeszítések, melynek következtében az egyházakat *kizárólag a hívek közvetlen adományai* tartják el, ilyen irányba hatnak.²⁴ Mindez –

²⁴ Ezek az erők az úgynevezett angolszász egyházfinanszírozási modell átvételét szorgalmazzák, mellyel teljes mértékben megvalósulna a vallási szféra elüzetesítése. Pat Robertson – más összefüggésben kifejtett – modern

nem gazdaságkörülmények között – önmagában helyes és nemes célkitűzés lehet, hiszen ez tényleges függetlenséget is teremthet az egyházak számára, azonban a jelenlegi viszonyok közepette ez komoly csapássá válhat a tradicionális kereszténység hathatós képviselőjére. S ha történetesen ez a fajta kereszténység áll közelebb a krisztusi tanítás lényegéhez, úgy sorsa korántsem lehet közömbös a felelősen gondolkodók számára.

Tehát az egyházfinanszírozás állami dominanciájáról piaci dominanciájúvá alakítása során rendkívüli körülménnyel kell eljárni, s azt csak akkor javasolt teljes mértékben megvalósítani, ha a társadalmi értékrend piacközpontúsága már emberközpontúvá alakult. Jelenleg távolról sem ez a helyzet, s az egyre népszerűbb prosperitás teológiája sem ebbe az irányba hat, hiszen az épp az egyesült államokbeli piacközpontú vallásgyakorlás sajátos terméke.

Értékelés teológiai szempontból

A prosperitás bibliai megalapozottságát hirdető – önmaguk számára valamiféle legitimitást keresendő – előszeretettel tekintik magukat a XVI. században megindult reformációs folyamat örökösének. Felmerül azonban a kérdés: a prosperitás teológiája mennyiben gyökerezik ebben a gondolkörben. Alister E. McGrath, a kitűnő reformációkutató, az alábbi szavakkal ecseteli a kereszténységben belüli változásokat életre hívó XVI. századi körülményeket: *„a reneszánsz pápák uralma az általános erkölcsi hanyatlás, [a] pénzügyi zavarok, [és a] látványosan sikertelen erőpolitika kora, s e problémák a lelki és erkölcsi iránymutatás felelősségével felruházott egyház hitelét igencsak megviselték. ... Nyugat-Európában sokan meg voltak győződve arról, hogy az egyház irányt vesztett. Egyre többen tették föl a kérdést: vajon mi köze a reneszánsz pápák pompájának az alázatos és szegény názáreti Jézushoz? ... [A]z egyház magának igényli a sáfárságot Isten országának értékei fölött, mégis belefeledkezik a világi szükségletekbe, ambíciókba, vagyonba, vágyakba és élvezetekbe.”* (McGrath [1996], 17. old.)

Napjaink prosperitás teológusainak reformációhoz való kapcsolata tehát igencsak felemás: ameddig a Biblia – minden általános tekintély elutasításán keresztül – egyéni értelmezéséhez szükséges legitimációs háttérre van szükség, addig előszeretettel hivatkoznak a reformáció eredményeire.²⁵ Más oldalról viszont a prosperitás teológusai, úgy tűnik, a reformációt életre hívó, a valóban bibliai gyökerekhez való visszatérés igényéről – legalábbis gazdasági téren – hallani sem akarnak, hiszen ez teológiájuk központi tételeivel állna szöges ellentétben. Egyet kell értenünk McGrath tömör értékelésével: a prosperitás teológiájában *„valószínűleg már Kálvin maga sem ismerne rá művére”* (McGrath [1996], 268. old.), noha talán még a reformáció kálvini vonulata volna az, mely esetleg szorosabb kapcsolatba volna hozható eme modern teológiai

„hitvallása” ezt a törekvést is jól szemlélteti: *„hiszek a szabadságban ... hiszek minden ember esélyegyenlőségében. Hiszek a szabadversenyes kapitalizmusban. Hiszek a piac szabályozó mechanizmusában ... hiszek az Amerikai Egyesült Államok szuverenitásában. És mindenek fölött hiszek Jézus Krisztusban, és nem gondolom, hogy egy ember-alkotta új világszabvány volna az Ő akarata az emberiség számára.”* (Robertson [1993], 139. old.) Csakhogy Gazdaságkörülmények között épp a szabadság és az esélyegyenlőség csorbul a „szabadversenyes vallásgyakorlás” által.

²⁵ A reformáció gondolatainak anakronisztikus alkalmazásában rejlő lehetőségek szintén nem lebecsülendők e körök számára. A hitletétel lényeges elemeit szilárdan őrző katolikus egyház tekintélye ugyanis kitűnően rombolható olyan látszat keltésével, mintha a mai egyház változatlanul a reneszánsz korabeli jegyeket mutatná. Előszeretettel „melegítik fel” azokat a máig sem tisztázott, de a keresztény ember hitélete szempontjából ma már nem *elsőrendűen* fontos teológiai vitakérdéseket is, mely erőfeszítések a kereszténység testén található sebek szándékos újrafelnyitogatásával egyenértékűek (lásd például a mise, a gyónás mikéntje, Mária szerepe, a purgatórium, a szobrok stb. körüli kérdéseket – Coffey [1994]). E témák tisztázása természetesen szükséges, de elsősorban a teológusokra tartozik. A Gazdaságkörülmények kibontakozása előtti korba visszanyúló, történelminek nevezett egyházak ma már elsősorban az összekötő pontok keresését hangsúlyozzák, s nem pedig azt, ami elválaszt.

nézetekkel, amennyiben „Kálvin kiküszöbölte a gazdagságot megőrző vallási és társadalmi ítéletet” (McGrath [1996], 269. old.). A kálvinizmus azonban távolról sem jelent meggazdagodás iránti beteges vágyat, valamint a korlátlan gazdagság és földi élvezetek jogként követelését, melyet a prosperitás modern apostolai hirdetnek.²⁶

A fenti, történelmi gyökereket illető teológiai megjegyzésen túl azonban felmerül egy komoly tartalmi jellegű probléma is. Ez pedig a keresztény „jó hír” mibenlétének vizsgálatát teszi szükségessé: elitista vagy egyetemes üzenetről van-e szó? Nyilvánvaló ugyanis, hogy a Föld véges eltartóképesége mellett is elképzelhető egy kisebbség elképesztő gazdagsága és jóléte, a többiek feltűnő nyomora mellett. S ha tekintetbe vesszük, hogy az Ószövetség a zsidó, mint választott nép összefüggésében nyert értelmet, úgy kellően lehatároltnak tekinthető ama kivételezett kör, amelyik akkoriban Isten közreműködése folytán juthatott gazdagsághoz. Csakhogy az Újszövetség már az egész emberiséggel kötött, s az Isten által teremtett véges játéktér (tudniillik a bioszféra és annak eltartóképesége) egész egyszerűen nem teszi lehetővé mindenki „bővülését” olyan mértékben, mint ahogy az esetleg korábban elképzelhető volt egy szűkebb kör számára. E felvetés akkor is jogos, ha a probléma csak Krisztus után közel kétezer évvel merül fel igazán sürgető formában. Mindez pedig további érvet jelent az újszövetségi áldások már tárgyalt hangsúlyeltolódása mellett: azok a korábbiakhoz képest inkább lelki-szellemi jellegűek, noha ez nem zár ki bizonyos – szerényebb – materiális jellegű ígéreteket sem.

A prosperitás teológiájából azonban kétféle következtetés adódik: (1) az általa hirdetett kereszténység továbbra is elitista jellegű marad, vagy pedig (2) a keresztény üzenet követése a környezeti problémák súlyosbodásán keresztül aktívan hozzájárul az emberiség pusztulásához. Az első következtetést az irányzat tanítása nem erősíti meg: állításuk szerint – a hagyományos felfogással összhangban – az evangélium valamennyi ember számára szól. Marad a második következtetés, mely egyfajta *esztatologikus abszurditásként* értelmezhető: Jézus Krisztus világszerte egyre szélesebb körben tapasztalható követése nyílegyenesen vezet a világ pusztulása felé. S a „kereszténység” nevében még fokozható is az emberi felelőtlenség. A környezeti válságra utaló jelek láttán az irányzat izgatott világvége-várakozásba kezdett: „*hálásak lehetünk Istennek, hogy ilyen időkben élhetünk, és a napi újság hasábjain láthatjuk beteljesedni az Ő beszédét!*” (Lindsey [1995], 170. old.) Hirdetik az „elragadtatást” is (például 1Tessz 4,13–18 alapján), melynek következtében az „igazak” kimaradnak az eljövendő – maguk által is okozott – borzalmak átéléséből: „*Én a magam részéről nem akarom megvárni, amíg az esőerdők teljesen eltűnnek, vagy az éhezés az egész világra kiterjed. Nem vágyom arra sem, hogy egy atomháború részese legyek. Én ki fogok maradni ezekből. És te is, ha ismered Jézus Krisztust.*” (Lindsey [1995], 389. old.)

A felelős gondolkodás szempontjából eme kereszténységet kompromittáló állítások, persze, csak akkor lennének megfogalmazhatók, ha a prosperitás teológusai a valódi Krisztust hirdetnék. Ez azonban aligha van így, s erre próbált bizonyítékot szolgáltatni e tanulmány. Zárásként és összegzésként álljon itt Benny Hinn vallomása, aki egyébként egy igen neves, de a szélsőséges bővülködés-tanítással mára már szakító egykori prosperitás-teológus: „*A bővülködéssel kapcsolatos nézeteim akkor kezdtek megváltozni, mikor ... Manilában jártam. Nagyszerű keresztények élnek ott, de hatalmas szegénységben, szinte felfoghatatlan szükségek*

²⁶ Gazdaságkor globális problémáit illetően például hiteles és felelős protestáns álláspontot képvisel a már idézett John B. Cobb jr., illetve az evangélikus Ulrich Duchrow.

közepette. Mégis olyan elégedettséget, beteljesedést látni rajtuk, hogy boldogabbnak tűnnek, mint azok az amerikai keresztények, akiknek mindenük megvan.

Kb. 100 000 dollárt költöttünk az ottani evangélizációra, és a kiadások fedezésére gyűjtenünk kellett volna, de amikor végignéztem azokon a drága embereken, azt mondtam magamban: »Istenem, én ezt nem tudom megtenni!« Nem tudtam úgy tanítani a bővülködésről, mint itt az Egyesült Államokban. Rájöttem, hogyha a bővülködés üzenete nem tanítható mindenütt, akkor valami baj van vele.

Isten Manilában megnyitotta a szemeimet: »Íme az én népem, szellemileg áldottak és boldogok, holott anyagiakban szűkölködnek. Ebből az következne, hogy hitetlenségben élnek?« Semmi esetre sem. (...) A próféták sem voltak gazdagok, az apostolok sem. Egyes tanítók odáig mentek, hogy Jézusról is azt prédikálták: gazdag volt; nem hinném azonban, hogy anyagi értelemben az lett volna.

A bővülködésről szóló tanítás túl messzire ment, üzletté vált. Már nem arról van szó, hogy valaki mást megáldhass! Kezd úgy hangzani az üzenet: adj, hogy kaphass! Önzővé, evilágivá vált az egész. A kapzsiságot tápláljuk az emberekben, mikor úgy szólunk, hogyha tíz dollárt adnak, ezret kapnak vissza! Szörnyen sajnálom, hogy egy időben túl nagy hangsúlyt tettem a bővülködésre. Most csak azt tudom mondani: »Uram, kérlek, bocsáss meg!«» (Hinn [1993])²⁷

Epilógus

A tanulmány keretében bemutatottuk és értékeltük az elsősorban pünkösdistá-karizmatikus körökben terjedő prosperitás teológiáját, amely a mennyei realitások jelenbeli és földi megvalósulását hirdeti, s ez – többek között – a hívek anyagi „bővülködésében” válik kézzelfoghatóvá. Kimutattuk, hogy ennek bibliai alátámasztottsága igen gyenge lábakon áll, s elsősorban az ószövetségi Isten–ember kapcsolat Újszövetségre vetítésén alapul. Egyes prosperitást hirdető személyek tényleges meggazdagodásának mikéntje számos párhuzamot mutat napjaink okkult pénzszerzési módszertanával, s az irányzat korunk globális környezeti kihívásaira sem képes felelős választ adni. Erős összefonódás tapasztalható bizonyos észak-amerikai nacionalista törekvésekkel is. A tanítás korunk erőteljes gazdasági fellendülést mutató régióinak anyagi gazdagságában gyökerezik, s eme hosszútávon fenntarthatatlan gazdasági viszonyok Jézus korára történő visszavetítésével operál. A tágabb összefüggések vizsgálata alapján feltárul az irányzat eszkatologikus abszurditása, s a klasszikus protestáns gyökerekre, valamint az apostoli hagyományra történő hivatkozások ilyen értelemben megalapozatlannak tekinthetők.

A tanulmány elkészítését nem a mozgalom világi sikerei felett érzett irigység motiválta. Az igazán komoly veszélyt a valóban jó és igaz keresztény értékek bűnös jelenségekkel történő keveredése jelenti. A tanítás az anyagi élvezetek iránti mohóságot kitessekeli az ajtón azáltal, hogy az Isten iránti tiszteletet és szeretetet első helyre helyezi.

Ugyanakkor ugyanez a mohóság visszatér az ablakon, midőn az anyagi bőség és az ebből fakadó világi élvezetek Isten akarataként jelennek meg, ezzel mintegy legalizálva (megszentelve) Gazdaságkor fogyasztási örületét. Ha mindeme nézetek keresztény „címke” alatt terjednek, úgy

²⁷ Az interjú fordítása megtalálható a Hit Gyülekezete 1997 végéig rendszeresen megjelenő *Hit Info* című lapjában. Érdekes módon azonban, úgy tűnik, jóformán semmiféle hatással nem volt a gyülekezet bővülködéssel kapcsolatos tanítására. Egyébként rendkívül tanulságos a teljes interjú, ugyanis a kritikák hatására Hinn számos egyéb – bővülködésen kívüli – nézetét is kénytelen volt felülbírálni, illetve visszavonni. Felvetődik a kérdés: nem kellene-e mégis nagyobb alázattal viseltetni a tradicionális bibliamagyarázatok és gyakorlat irányában önjelölt prófétálás helyett?

a kereszténység megszűnik a jelenlegi fenntarthatatlan társadalmi/gazdasági rendszer hathatós alternatívája lenni, az evangélium módszeres eltorzításának tényéről nem is beszélve. Az anyagiakat illetően ekkor ateista, teista vagy okkult retorika egyre megy: végeredményben ugyanaz a torz homo oeconomicus attitűd válik példaképpé, mely jelenlegi ökológiai és társadalmi válságunk okai között alighanem igen előkelő helyet foglal el.

Visszatérve a bevezetőben említett szokatlan gazdasági és politikai összefonódásokra, a bemutatott összefüggések ismeretében immár megalapozottabb hipotézisek adhatók ezek hátterét illetően. Az ateizmusban gyökerező szélsőséges liberalizmussal való szoros együttműködés könnyen érthetővé válik, amint ez utóbbi „eszkatológiai” hátterét megértjük: „*A liberális reménység szerint a történelem nem kataklizmával ér véget, hanem az emberiség fokozatos erkölcsi és társadalmi tökéletesedésével teljesedik ki. Darwin elmélete a természetes kiválasztódásról ... úgy mutatja be az emberi történelmet, mintha az alulról induló emberi élet egyre magasabb és igényesebb formák felé haladna. ... »Isten országának« fogalmát megfosztották újszövetségi apokaliptikus vonatkozásaitól, és úgy szemlélték ..., mint az erkölcsi értékek rendíthetetlen birodalmát, mely felé feltartóztathatatlanul halad az emberi társadalom a folyamatos evolúció révén.*” (McGrath [1995], 409. old.) Francis Fukuyama pedig a liberális demokráciák győzelme és Gazdaságkor végső elterebélyesedésének láttán már be is jelentette a történelem végét (Fukuyama [1994]). Íme, az ateista liberalizmus számára ugyanaz a Földi Paradicsom érkezett el, melyet a prosperitás teológusai is hirdetnek! Az egyetlen lényeges különbség a paradicsomi állapotokat cáfoló környezeti problémák „kezelésében” rejtezik: a felvilágosult liberalizmus a mindenható emberi ész technikai újításait, míg a prosperáló „kereszténység” a közeli elragadtatást várja.

Hazai viszonylatban a Hit Gyülekezete politikai megnyilvánulásából egyértelműen következtetni lehet a mozgalom által vallott értékeken belüli fontossági sorrendre. Eszerint a család degradálása, a homoszexualitás, az abortusz, az eutanázia, az öngyilkosság stb. alóli erkölcsi felmentés liberális-libertáriánus oldalról történő támogatása *kevesebbet nyom a latban*, mint a kereszténységen belüli nézetkülönbség az e világi materiális gazdagság erkölcsi megítélésében. Mindezt az támasztja alá, hogy a tradicionális egyházakra (különösen a katolikusra) a legelszántabb ateistákat is megszegyenítő erejű támadást zúdítanak a Hit Gyülekezete képviselői (lásd például Németh [1998b]), s a fontos egyházpolitikai kérdésekben is következetesen ellentétes álláspontra helyezkednek (Ruff [1997]), mellyel a vallási szféra – számukra kedvező – teljes piacosítását kívánják elérni. Aligha meglepő tehát az ateista liberalizmus, valamint az ezt támogató médiatöbbség részéről megnyilvánuló – olykor persze tartózkodó – szimpátia. Az ateista gyökerű szélsőséges liberalizmus, úgy tűnik, szintén inkább háttérbe szorítja a mindenféle keresztény retorikával kapcsolatos általános ellenérzéseit, s a prosperitás „keresztény” híveivel egyesíti erejét, hogy megvalósítsa szent célját, az ország valóban keresztény hagyományainak teljes szétzúzását. Bátran levonható a következtetés: *a fő törésvonalat ma nem az egykori katolikus-protestáns nézetkülönbség jelenti a Bibliára hivatkozó irányzatokon belül, hanem a Gazdaságkor „áldásaihoz” történő viszonyulás.*

Zárásként fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy bár kétségtelenül igaz: a prosperitás teológiája főként pünkösdistá-karizmatikus körökben terjed, mindez azonban korántsem jelent függvényszerű kapcsolatot. Semmi sem indokolja ugyanis azt, hogy a Szentlélek működésének látványosabb formáival megegyező jelenségeket tapasztaló, illetve az istentisztelet modernebb változatait előnyben részesítő közösségek automatikusan a Földi Paradicsom beköszöntét kezdjék hirdetni. Erre bizonyítékul szolgálnak a történelmi egyházak kebelén belül megindult – gyakran „ébredésnek” is nevezett – folyamatok (lásd például Mansfield [1995]). Inkább arról van

szó, hogy a keresztény hagyományokat határozottan elvető vezetőkre és csoportokra Gazdaságkor csábításai oly erős hatást képesek gyakorolni, hogy a legtöbb résztvevő képtelen ellenállni az ebből fakadó kísértéseknek, s ezáltal sok, a pozitívumok csíráját valószínűleg magában hordozó folyamat a visszájára fordul.

A Gazdaságkor élvezeteibe feledkezett gyülekezetekben tapasztalható „csodás” meggazdagodások és egyéb jelenségek értékelésével kapcsolatban pedig teljes mértékben egyetértünk Jonathan Edwardsszal, a modern kor talán legjelentősebb észak-amerikai teológusával, akit a prosperitás pünkösdistá-karizmatikus hívei is igen nagy tisztelettel öveznek: „a fizikai megnyilvánulások önmagukban soha nem bizonyítják a Szent Szellem erejét: egyedüli érvényességgel csak a belső változások bírnak, melyek Krisztussal való szorosabb kapcsolatot és nagyobb istenismeretet eredményeznek.” (idézi Ian Murray, Michael L. Brown pünkösdistá-karizmatikus hitvédelmi könyvében [1997], 324. old.; vö. 218–219. old.) A „dúsgazdag Krisztust” követő hívek e világi vágyaiban tetten érhető belső „változásról” pedig igenis lehetséges felelős véleményalkotás, melyhez a jelenség beható elemzésével kívánt segítséget nyújtani e tanulmány.

HIVATKOZÁSOK

Bossányi K. [1998]: *A második egy százalék: az egyházak félnek a versenytől*; Népszabadság, 1998. február 5.

Brown, M. L. [1997]: *Senki meg ne csaljon titeket – Reformáció az ezredfordulón, válasz a mai ellenreformátoroknak*; A Hit Gyülekezete, Budapest

Cobb, J. B. jr. [1992]: *Sustainability – Economics, Ecology, and Justice*; Orbis Books, Maryknoll, Ecology and Justice Series, New York

Coffey, T. [1994]: *Katolikus voltam*; A Hit Gyülekezete, Budapest

Copeland, K. [1995]: *A bővülködés törvényei*; A Hit Gyülekezete, Budapest

Czakó G. [1995]: *Mi a helyzet? – Gazdaságkor titkai*; IGEN Katolikus Kulturális Egyesület, h. n.

Duchrow, U. [1994]: *Alternativen zur kapitalistischen Weltwirtschaft: biblische Erinnerung und politische Ansätze zur Überwindung einer lebensbedrohenden Ökonomie*; Gütersloh: Kaiser, Gütersloch

Fukuyama, F. [1994]: *A történelem vége és az utolsó ember*; Európa Könyvkiadó, Budapest

Fukuyama, F. [1997]: *Bizalom – A társadalmi erények és a jólét megteremtése*; Európa Könyvkiadó, Budapest

Heilbroner, R. – Thurow, L. [1996]: *Közgazdaságról közérthetően*; Város fM Kft. és Windsor Kiadó, Budapest

Hinn, B. [1993]: *Benny Hinn speaks out – The Healing Evangelist Answers His Critics and Explains the Changes in His Teachings and Ministry*; a Charisma folyóirat interjúja, augusztus, 22. old., magyarul: Hit Info 1993/11. szám, szeptember 8., 13–15. old.

A katolikus egyház katekizmusa; Szent István Társulat, Budapest, é. n.

Kocsis T. [1998]: „Vétkesek közt cinkos aki néma” – Kis János „Az állam semlegessége” című tanulmánykötete a korrekt állam eszméjének tükrében; Kovász, 1998/Tavaszi, 3–23. old.

- Kocsis T.: *Emberközpontú fejlődés*; megjelenés alatt a Valóság című folyóiratnál
- Lindsey, H. [1995]: *Föld bolygó-2000 – Túléli-e az emberiség?*; Előszó Kiadó, Budapest
- Major G. [1996]: *Előadás az anyagiakról*; Gyöngyös, március, vágatlan videofelvétel
- Major G. [1997]: *Áldásarányok*; Hit Info, 1997/10. szám, november 21., 14. old.
- Mansfield, P. G. [1995]: *Az új pünkösöd kezdete – A Karizmatikus Megújulás kibontakozása a Katolikus Egyházban*; Emmausz Katolikus Karizmatikus Közösség Marana Tha 2000 Alapítványa, Marana Tha 47., Budapest
- McGrath, E. A. [1995]: *Bevezetés a keresztény teológiába*; Osiris Kiadó, Budapest
- McGrath, E. A. [1996]: *Kálvin – A nyugati kultúra formálódása*; Osiris Kiadó, Budapest
- Morvay P. – Somorjai L. [1996]: *Hálózati személyek – Az élcsapat*; Hit Info, 1996/5. szám, május 4., 26–27. old.
- Németh S. [1997a]: *Megváltva a szegénységből*; Hit Info, 1997/10. szám, november 21., 5–9. old.
- Németh S. [1997b]: *„Pénz, Pénz, Pénz!”*; előadás a Folyondár utcai VASAS Sportcsarnokban, szeptember 13., egy 60 perces és egy 90 perces műsoros kazetta, A, B, C, D oldal
- Németh S. [1997c]: *A Hit Gyülekezete nem akar politikai hatalmat*; Czene Gábor interjúja, Népszabadság, 1997. március 7.
- Németh S. [1998a]: *Mérgezett kutak*; Hetek, II. Évfolyam 3. szám, január 16.
- Németh S. [1998b]: *Miasszonyunk szolgálja*; Hetek, II. Évfolyam 5. szám, január 30.
- Polányi K. [1997]: *A nagy átalakulás – Korunk gazdasági és politikai gyökerei*; Mészáros Gábor Kiadása, Budapest
- Prince, D. [1991]: *Válogatás Derek Prince tanulmányaiból*; A Hit Gyülekezete, Budapest
- Robertson, P. [1993]: *Az új világrend*; A Hit Gyülekezete; Budapest
- Ruff T. [1993]: *Válasz Váczi Gábor cikkére*; Magyar Szemle, 1993/8. szám, 887–889. old.
- Ruff T. [1997]: *Válasz a Fundamentum folyóirat „Egyház-Állam-Emberi jogok” című körkérdésére*; Fundamentum, 1997. 2. szám, 59–62. old.
- Schanda B. [1996]: *Az egyház működésének anyagi alapja, II. rész*; Vigilia, 1996/1. szám, 13–18. old.
- Seres L. [1997]: *Isteni gondviselés*; Népszava, 1997. június 27.
- Váczi G. [1993]: *Az üdvösség birodalma – Egy „keresztény” szekta nyomában*; Magyar Szemle, 1993/5. szám, 483–497. old.
- Vankó Zs. – Reisinger J. [1993]: *Bevezetés a Biblia tanulmányozásához*; Bibliaiskolák Közössége, Budapest
- Weber, M. [1995]: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*; Cserépfalvi, A Társadalomtudomány Klasszikusai, h. n.
- Wilde, S. [1994]: *A pénzcsinálás trükkje*; Édesvíz Kiadó, Út a sikerhez 4., Budapest

